

Refleksija odgojitelja u poticanju razvoja djetetove slike o sebi

---

Mihaljević, Mateja

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:452895>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-01**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Mateja Mihaljević

„Refleksija odgojitelja u poticanju razvoja djetetove slike o sebi“

Diplomski rad

Zagreb, rujan 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Mateja Mihaljević

„Refleksija odgojitelja u poticanju razvoja djetetove slike o sebi“

Diplomski rad

Mentor rada:

Prof. dr. sc. Daria Tot

Zagreb, rujan 2022.

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)

Zahvala

U ovom radu posebno se zahvaljujem svojoj mentorici, prof.dr.sc. Tot, na uloženom trudu i vremenu, usmjeravanju u pisanju rada te velikoj pristupačnosti.

Zahvaljujem se odgojiteljici L.S. na izdvajanju vremena i sudjelovanju u istraživanju.

Također, zahvaljujem se svim osobama koji su bili podrška i motivacija u pisanju ovog diplomskog rada.

SADRŽAJ

SAŽETAK.....	
SUMMARY.....	
1. UVOD.....	1
2. REFLEKSIJA U ODGOJNO-OBRAZOVNOM PROCESU.....	3
2.1. <i>Samorefleksija odgojitelja.....</i>	4
2.2. <i>Suradnička (grupna) refleksija u odgojno-obrazovnom procesu.....</i>	5
2.3. <i>Postupci (načini i tehnike) refleksije u odgojno-obrazovnom procesu.....</i>	7
3. SLIKA O SEBI.....	9
3.1 <i>Elementi opće slike o sebi.....</i>	11
3.2 <i>Samopouzdanje i samopoštovanje.....</i>	13
3.3 <i>Razvoj djetetove slike o sebi u vrtiću.....</i>	17
4. ULOGA ODGOJITELJA U RAZVOJU DJETETOVE SLIKE O SEBI....	22
5. METODOLOGIJA RADA	24
5.1 <i>Rezultati i rasprava.....</i>	25
6. ZAKLJUČAK.....	33
7. LITERATURA.....	35

SAŽETAK

Suvremena uloga odgojitelja je ona gdje je odgojitelj refleksivni praktičar i akcijski istraživač koji stalno promišlja o svom radu i njegovom unapređenju. Važno je preispitivati vlastite intervencije, pronalaziti načine kako se ispravljati te unapređenje prakse temeljiti na rezultatima evaluacije. Odgojitelji ne trebaju biti poučavatelji-predavači već znatiželjni promatrači učenja i njihovog vlastitog poučavanja kroz stvaranje kvalitetnog okruženja. Cilj istraživačkog rada bio je otkriti kakav je doprinos refleksije u svrhu poticanju razvoja djetetove pozitivne slike o sebi. Na temelju različitih podataka željelo se dobiti uvid u primjenu refleksije odgojiteljice u svakodnevnoj odgojno-obrazovnoj praksi i u sklopu poticanja razvoja djetetove slike o sebi. Nastojalo se dubinski analizirati stavove odgojiteljice o refleksiji i načinu njena korištenja, osobito u svrhu razvoja djetetove slike o sebi. Podaci su prikupljeni i analizirani primjenom različitih metoda i istraživačkih faza: profesionalna biografija i ključna postignuća u karijeri odgojiteljice; analiza institucijskoga okruženja; tematska analiza intervjua s odgojiteljicom. Doprinos refleksije odgojitelja u poticanju razvoja djetetove slike u ovom istraživanju govori o profesionalcu koji stalno preispituje svoj rad i unapređuje svoju profesionalnu praksu kako bi što bolje mogao zadovoljiti djetetove potrebe. Ispitanica navodi kako je refleksija i samorefleksija bitna jer je to način na koji odgojitelj raste u svom radu, tu uočava svoje jake i slabe strane na koje može utjecati i na kojima može raditi i poboljšati ih. Od tehnike refleksije najviše ističe korištenje foto/video dokumentacije. Naime, analiziranjem fotografija i videozapisa odgojiteljica uviđa ponašanja djece, njihova razmišljanja, interese te njihove pozitivne i negativne karakteristike. U provedenom istraživanju vidimo važnost zajedničke refleksije koja predstavlja suradnju profesionalaca u svrhu razvoja pozitivne slike kod djece. Ispitanica potiče zajedničku refleksiju među odgojiteljima u odgojno-obrazovnoj ustanovi u kojoj radi kako bi zajedničkim snagama unaprijedili svoj odgojno-obrazovni rad.

Ključne riječi: refleksija, istraživanje, slika o sebi, dijete, odgojitelj.

Summary

The contemporary role of the preschool teacher is one where the preschool teacher is a reflective practitioner and action researcher who constantly reflects on his work and its improvement. It is important to review one's own interventions, to find ways to correct oneself and to base the improvement of practice on the results of the evaluation. Preschool teachers should not be teachers-lecturers, but curious observers of learning and their own teaching through the creation of a quality environment. The goal of the research work was to find out the contribution of reflection in order to encourage the development of a child's positive self-image. Based on various data, wanted to gain insight into the application of the teacher's reflection in everyday educational practice and as part of encouraging the development of the child's self-image. An effort was made to analyze in depth the teacher's views on reflection and how to use it, especially for the purpose of developing the child's self-image. The data was collected and analyzed using different methods and research phases: professional biography and key achievements in the career of the preschool teacher, analysis of the institutional environment; thematic analysis of the interview with the preschool teacher. The contribution of the teacher's reflection in encouraging the development of the child's image in this research speaks of a professional who constantly reviews his work and improves his professional practice in order to best meet the child's needs. The respondent states that reflection and self-reflection is important because it is the way in which the preschool teacher grows in his work, it is where he notices his strengths and weaknesses that he can influence and work on and improve. Of the reflection techniques, the use of the photo/video documentation stands out the most. Namely, by analyzing photos and videos, the teacher sees children's behaviors, their thoughts, interests, and their positive and negative characteristics. In the conducted research, we see the importance of joint reflection, which represents the cooperation of professionals for the purpose of developing a positive image in children. The respondent encourages joint reflection among educators in the educational institution where she works in order to improve their educational work with joint efforts.

Key words: reflection, research, self-image, child, preschool teacher.

1. UVOD

Čovjek ima svoju vlastitu prirodu, različitu od drugih živih bića te je u svojoj suštini čovjek dobar. On se smatra sposobnim da pokreće aktivnosti, da je kao odgovorno biće sposobno birati između mogućnosti koje mu se pružaju. „ *Humanistički pristup gradi sliku ljudske naravi na maksimalnim ljudskim potencijalima, čiji skladan razvoj (Allport, 1969.) pridonosi izgradnji zrele osobe, a njezino je ponašanje funkcionalno autonomno, tj. u najmanjoj mjeri proizlazi iz vanjskih motiva* “ (prema Bašić, Hudina, Koller-Trbović, Žižak, 2005, str. 201). Kao temeljna obilježja zrele osobe Allport navodi: proširen osjećaj vlastitog ja, emocionalnu sigurnost i zadovoljstvo sobom, toplu povezanost vlastitog ja s drugima, realne a ne subjektivne percepcije, objektivizaciju samog sebe i sposobnost za humor o sebi te jedinstvenu životnu filozofiju (smisleni život).

Svijest i slika o sebi oblikuju se otkrivanjem i istraživanjem vlastitog tijela, njegovih dijelova te postupno otkrivanje mogućnosti kontrole nad okolnim odabranim dijelovima stvarnosti. To dovodi do otkrića „ja“ i spoznaje što sve taj „ja“ može ostvariti. Suvremena pedagogija govori o aktivnom i kompetentnom djetetu koje se na jedinstven i individualan način uključuje u socijalni kontekst. Razvojni procesi djece su nepredvidivi i originalni i više ne govorimo o „tipičnom dječjem“ već specifičnom razvoju svakog pojedinog djeteta.

Odgojitelj reflektivni praktičar kritički analizira vlastitu i tuđu praksu i aktivnosti koje vodi i raspravlja o svojim idejama, te idejama drugih profesionalaca. „*Preusmjeravanje poučavanja na proces učenja, konstruiranja i sukonstruiranja znanja, prihvaćanje i zadovoljavanje individualnih različitosti djece, potreba za suradnjom s kolegama, razvijanje sposobnosti refleksije i samorefleksije prakse, tek su neki razlozi koji od odgajatelja – posrednika znanja traže odgojitelja- aktivnog graditelja znanja u zajednici koja se razvija i uči.*“ (prema Šagud, 2005, str.7) Odgojitelj kao reflektivni praktičar razmišlja kako su određeni osjećaji i iskustva utjecala na djetetov život. Sa stručnjacima u svom okruženju planira aktivnosti koje će djeci osigurati što više pozitivnih iskustava. Odgojitelj reflektivni praktičar neprestano radi na sebi te takav odgojitelj stalno nastoji doznati kako ga drugi odrasli i djeca vide i doživljavaju, kako on na druge i djecu gleda te kako drugi i djeca djeluju na njega.

Osobe koje su svojom refleksijom i samorefleksijom uključene u proces mijenjanja prakse motivirane su za svakodnevne izazove koji nudi kompleksno područje prakse, istražuju nove načine učenja te svoje ideje nastoje integrirati u praksu.

Suvremeni kurikulum govori o tome da dijete postaje istinski subjekt procesa učenja i kreator vlastitog znanja uz uvjet da uči uz osjetljivog odgojitelja koji zna slušati i promatrati. Odgojitelj sluša, promatra, promišlja, reflektira, mijenja i evaluira odgojno-obrazovni proces kojeg stalno razvija.

2. REFLEKSIJA U ODGOJNO-OBRAZOVNOM PROCESU

Imajući na umu da je praksa nepredvidiva, konfliktna i kompleksna, ona zahtijeva stalnu refleksiju i provjeru raznih individualnih filozofija odgoja. Odgojitelj je dio te prakse te svjesno i nesvjesno unosi svoj osobni i stručni razvoj i djeluje na osnovi vlastitih očekivanja, uvjerenja, normi, znanja itd. Vrijednosti i stavovi koje svaki odgojitelj posjeduje te slika koju na temelju toga gradi o djetetu uvelike utječe na djetetov proces učenja. Ti stavovi, vrijednosti i uvjerenja smatraju se nevidljivim dijelovima vrtića. Nevidljivi dijelovi snažno se odražavaju na vidljive (prostor, odnose, komunikaciju) i čine temelj za fleksibilnu organizaciju vremena, odnosa i komunikacije između djece i odraslih te oblikovanja prostorno-materijalnog okruženja. Autorica Petrović Sočo (2007, prema Slunjski i sur., 2016, str. 130) naglašava: „*Slika ili često neosvijestena teorija o djetetu kao malom, ovisnom biću koje treba izravno poučavati, može se mijenjati pozitivnom pedagoškom praksom, to jest promjenom tradicionalne kulture ustanove*“. Potrebno je kontinuirano promišljati o praksi, analizirati vlastite i tuđe aktivnosti i biti voljan preispitivati vlastito mišljenje. Proces reflektiranja podrazumijeva sposobnost promišljanja o uzrocima ponašanja i dubokim uvjerenjima pri čemu pojedinac postaje promatrač vlastitog djelovanja i razmišljanja a odvija se kolektivno i individualno (Slunjski, 2016). Postoje i dva potprocesa u procesu reflektiranja, a to su samorefleksija i refleksija koji su u osnovi refleksivne prakse. Refleksija označava zajedničko promišljanje prakse, otkrivanje onih elemenata koji su bitni za praksu i prosuđivanje o budućim akcijama. Odgojiteljima su za postizanje razumijevanja bitni drugi odgojitelji jer pojedinac nije u stanju procjenjivati kvalitetu vlastitog rada. Samorefleksija se definira kao niz načina unutarnje i vanjske evaluacije koji imaju regulativnu i informativnu vrijednost, odnosno daju podatke o radu pojedinca i utječu na buduće postupke (Šagud, 2006). Stvaranje refleksivne prakse i obrazovanje refleksivnih praktičara temelji se na akcijskim istraživanjima jer se znanje gradi u akciji, analiziranjem i promišljanjem vlastitih i tuđih postupaka te se refleksija proširuje na praksu i akciju. U akcijska istraživanja treba postupno uključivati i odgojitelje s manje iskustva u radu s djecom i ostvarivati sve veći stupanj njihove autonomije u interpretiranju, promatranju, evaluaciji i uvođenju promjena u odgojno-obrazovni rad. Šagud (2006) navodi da akcijsko istraživanje u kojem su odgojitelji i istraživač označuju ciklus planiranja, akcije i promjene, promatranje i novo planiranje. Ono započinje identifikacijom problema nakon koje slijedi akcija koja pretpostavlja promjenu. Redefiniranje problema dolazi nakon promatranja i procjenjivanja posljedica te akcije u

konkretnoj situaciji. Praktičari na ovaj način istražuju svoju praksu na nov način, istražuju rješenja do kojih dolaze u suradnji s drugima te razvijaju dublje razumijevanje djece i njihovih procesa učenja. Profesionalni razvoj podrazumijeva uključivanje odgojitelja u akcijska istraživanja. Ona pružaju odgojiteljima priliku da se uključe u proces (samo)refleksije na korisan i svrhovit način. Refleksivna praksa je učinkovit način stručnog napredovanja koji je različit od konvencionalnih načina cjeloživotnog obrazovanja. Stručno usavršavanje odgojitelja refleksijom stvara uvjete za samonapredovanje i samoučenje u kojem se teorijska znanja prenose na složenu razinu kontekstualnog i situacijskog područja. Refleksija na taj način postaje način mišljenja koji utječe na kvalitetu učenja i poučavanja i povećava svijest o problemima ili pojavama u odgojno-obrazovnoj praksi. Veza raznih profesionalaca (odgojitelja, ravnatelja, pedagoga, psihologa itd.) stvaraju skupinu usmjerenu prema zajedničkom cilju: stvoriti okruženje u socijalnom, materijalnom, vremenskom i prostornom pogledu koji će optimalno utjecati na djetetov cjeloviti razvoj. „Često reakcija praktičara mora biti intuitivna i neposredna i to je, prema Schonu (1990), odnos između teorije s kojom je u procesu formalnog obrazovanja svaki profesionalac upoznat i njegove samorefleksije i refleksije u akciji koja pokazuje razinu njegovog razumijevanja odgojno-obrazovne prakse.“ (prema Šagud, 2001, str. 8).

2.1. Samorefleksija odgojitelja

Osobe koje su svojom refleksijom i samorefleksijom uključene u proces mijenjanja prakse motivirane su za svakodnevne izazove koji nudi kompleksno područje prakse, istražuju nove načine učenja te svoje ideje nastoje integrirati u praksu. Njihovo autentično iskustvo gradi se oslobađanjem pritiska svakodnevne rutine. Praktičar, učenik koji istraživanjem svoje prakse sve bolje otkriva njeno značenje gradi kapacitet za učenje te je u tom smislu razvija što je najveća korist refleksivne prakse. Refleksija na vlastitu praksu utječe na način da pridonosi njihovoj osvještenosti; predstavlja put rasta za njih kao pojedince i grupu; potiče međusobno razmjenjivanje pitanja, strahova i uspjeha onih koji rade s djecom te pomaže u brizi za one koji rade s djecom. Prema Maleš (2011), stručno usavršavanje odgojitelja počinje od temeljnih informacija o „pretvaranju“ odgojitelja u refleksivnog praktičara. Na osnovi tih informacija, ovisno o razini motivacije svakog ponaosob, neke se skupine odgojitelja mogu uključiti u proces izgrađivanja kompetencija i kapaciteta koje su potrebne za njegovo razvijanje u refleksivnog praktičara koji će sa svojim suradnicima moći mjenjati refleksivnu praksu ovisno o uvjetima u kojima se odvija njegova praksa. Ako na ispravan način tumačimo ponašanje

djeteta i stupanj učinkovitog zadovoljavanja njegovih potreba mogu se dogoditi promjene u odgojno-obrazovnoj ustanovi. U zajedničkim raspravama odgojitelja i drugih profesionalaca treba osvijestiti način rada te strukturnih, organizacijskih, prostornih, vremenskih, komunikacijskih i drugih uvjeta rada u predškolskim ustanovama. Poučavanje se preusmjerava na proces učenja, konstruiranje i sukonstruiranje znanja, potreba za suradnjom s kolegama, zadovoljavanje individualnih različitosti djece, razvijanje sposobnosti refleksije i samorefleksije prakse neki su od razloga koji od odgojitelja-posrednika znanja traže odgojitelja-aktivnog graditelja znanja u zajednici koja se razvija i uči. Postoje četiri područja koja određuju kvalitetu odgojitelja a to je znanje o djetetovom razvoju i teorijama učenja, razvojni pristup kurikulumu, sposobnost kreiranja sigurne i poticajne okoline te razvijena sposobnost promatranja djece i kvalitetne komunikacije (Šagud, 2006).

Odgojitelj treba stalno kritički preispitivati svoj doprinos odgojnoj interakciji. Suvremena uloga odgojitelja je ona gdje je odgojitelj refleksivni praktičar i akcijski istraživač koji stalno promišlja o svom radu i njegovom unapređenju. Važno je preispitivati vlastite intervencije, pronalaziti načine kako se ispravljati te unapređenje prakse temeljiti na rezultatima evaluacije.

Odgojitelji ne trebaju biti poučavatelji-predavači već znatiželjni promatrači učenja i njihovog vlastitog poučavanja kroz stvaranje kvalitetnog okruženja. Suvremeni kurikulum govori o tome da dijete postaje istinski subjekt procesa učenja i kreator vlastitog znanja uz uvjet da uči uz osjetljivog odgojitelja koji zna slušati i promatrati. Odgojitelj sluša, promatra, promišlja, reflektira, mijenja i evaluira odgojno-obrazovni proces kojeg stalno razvija. On nije onaj koji izvršava tuđe naloge prema tuđem programu već je istraživač realnih procesa učenja, razvoja znanja te razvoja ili sukonstrukcije kurikuluma (Petrović-Sočo, 2009).

2.2. Suradnička (grupna) refleksija u odgojno-obrazovnom procesu

Zajedničko reflektiranje na praksu poboljšava kvalitetu usluga za djecu i obitelji, s pogledom na društvo u cjelini (Leiden: SEED project, 2019). Refleksija pomaže grupama i pojedincima da povećaju svoje kompetencije empatiziranja, povrate motivaciju za rad, uče kako pregovarati te da promatraju praksu sa znatiželjom i cijene različitost. Iznimno je važno za socio-emocionalnu dobrobit djece partnerstvo među obitelji, stručnjacima i ostalim članovima zajednice. Praktičari koji podržavaju socio-emocionalnu dobrobit djece posvećuju pažnju njihovim potencijalima, željama i individualnim potrebama (Leiden: SEED project, 2019). Okruženje u kojem dijete uči treba biti fizički i psihički sigurno, poticajno i treba djeci

izražavati dobrodošlicu. Uvažavanje različitosti, inkluzivnost i otvorena komunikacija trebaju biti vodeći principi za pružanje svih usluga te prisutni u svim interakcijama s djecom, kolegama i obiteljima. Grupna refleksija je procesno usmjerena, njezin učinak ne može biti uočen u par susreta. Svaki susret povezan je s ostalim te će se svaki odgojitelj kao i cijela grupa profesionalno razvijati tijekom svih susreta. Važno je osigurati i vrijeme za zajedničku refleksiju na praksu.

Kako bi se sudionici odgojno-obrazovnog procesa sastali, redovito reflektirali, planirali, potrebno je vrijeme koje nije provedeno u neposrednom radu s djecom. Pristup odozdo prema gore korisan je prilikom refleksije na praksu jer započinje od konkretnih iskustava samih sudionika. Stručnjacima treba osigurati mogućnost za preispitivanje, obogaćivanje i uvođenje inovacija u njihovu pedagošku praksu. Zajedničkom refleksijom na praksu, odgojitelji postaju svjesniji svojih profesionalnih uloga u odnosu na djecu i obitelji, uvažavaju gledište i osjećaje drugih te razvijaju empatiju (Leiden: SEED project, 2019). U zajedničkim refleksijama i raspravama odgojitelja i stručnog tima kontinuirano i aktivno treba sudjelovati ravnatelj. Njegovo sudjelovanje je važno zbog oblikovanja i učvršćivanja zajedničke vizije vrtića bez koje se kvalitativne promjene prakse ne mogu postići. Razumijevanje je zajednička konstrukcija, zajednički se konstruira (sukonstruira) u socijalnoj interakciji, tj. raspravi. Raspravom se dolazi do razmjenjivanja pojedinačnih interpretacija stvarnosti koje su s obzirom na različitost znanja i razumijevanja uvijek subjektivne, i stvaranja cjelovitije „zajedničke stvarnosti“ (Slunjski, 2011). Ona nam omogućuje postizanje metarazine vlastitog razmišljanja i učenja. *„Da bismo postigli višu razinu razumijevanja onoga čime se bavimo, „mi jedni druge trebamo. Trebamo se da bismo otkrili što zapravo znamo, što mislimo, i kako mislimo to što mislimo“* (Spiegel 2005, prema Slunjski, 2011, str.111).

Profesionalna povezanost i suradnja prepoznatljiva je po praksi u kojoj postoje: angažiranost odgojitelja i zajednički doprinos u procesu unapređivanja odgojno-obrazovne prakse, spremnost odgojitelja na primanje i davanje „feedbacka“ od suradnika, spremnost odgojitelja na proces promjena i pomoć u teškim situacijama te snažna povezanost odgojitelja, međuovisnost njihovih akcija i zajednička odgovornost (Slunjski, 2011). Kvalitetna suradnja odgojitelja predstavlja ključno uporište njihova zajedničkog učenja a učenje budi unutarnje razvojne procese koji mogu djelovati samo ako je pojedinac u interakciji s ljudima iz svoje okoline i ako s njima kvalitetno surađuje.

2.3. Postupci (načini i tehnike) refleksije u odgojno-obrazovnom procesu

Jačanje refleksivnih i istraživačkih umijeća odgojitelja usmjereni su razvoju njihovih profesionalnih kompetencija (Antulić, Opić, Tot, 2016). Prvi korak na putu do toga je poticaj odgojitelja na upoznavanje vlastite „teorije u akciji“ tj. načina na koji misli da radi i koji može otkriti nesklad s njegovom pravom „teorijom u akciji“ koja je stvarna kvaliteta njegova rada. Nesklad „eksplicitnih“ i „implicitnih“ teorija odgojitelja uzrok je slabe kvalitete njihova rada koje nije moguće ukloniti ukoliko se ne istražuje vlastita praksa i izgrađuje bolje razumijevanje te prakse. Akcijska istraživanja predstavljaju suradničko i komplementarno djelovanje praktičara i istraživača u kojem je praktičar subjekt istraživanja i sustvaratelj novih znanja i kvalitetne odgojno-obrazovne prakse. Njima se jačaju refleksivne i istraživačke kompetencije odgojitelja koje su presudne u razvoju prakse i konstrukciji kurikulumu. Praktičari bi se trebali kroz njih osposobiti za kontinuirano samousavršavanje, samorazvoj i samoobnavljanje i odgojno-obrazovne prakse i sebe samih u njoj (Maleš, 2011). Također, trebali bi se osposobiti za samovođenje. Osposobljavanje odgojitelja za refleksivnu praksu i samokritičku procjenu složen je i zahtjevan proces te mu se stoga priklanja samo određeni broj odgojno-obrazovnih ustanova. Ključna dimenzija profesionalnog razvoja odgojitelja i drugih stručnih suradnika je provođenje istraživanja vlastite prakse. Ona je ključni instrument tvorbe kurikulumu s obzirom na način na koji smo kurikulum odredili. Kurikulum se zajednički gradi odnosno sukonstruira na temelju zajedničkog učenja i participacije svih sudionika odgojno-obrazovnog procesa. Treba osigurati mjesto i vrijeme za zajedničke susrete u kojima će odgojitelji aktivno participirati u procesu planiranja, refleksije i diskusije kako bi se profesionalni razvoj mogao odvijati posredstvom refleksivne prakse. Razvojni kurikulum predstavlja kontinuirano modificirane planove, ciljeve i ideje sukladno brojnim raspravama odgojitelja i drugih stručnjaka (Maleš, 2011). To je dijalektičko znanje i ono je rezultat kolegijalne, interpersonalne i intrapersonalne refleksije i diskursa. Razni su putevi stjecanja profesionalnog znanja- od vanjskih koji su rezultat empirijskih istraživanja do praktičnih koja nastaju iz praktičnog konteksta ali su nedovoljno osvještana i nisu rezultat zajedničke refleksije. Dokumentacija je sredstvo razvoja kurikulumu, ona vodi refleksivnom interpretiranju aktivnosti djece i oblikovanju odgojno-obrazovnih intervencija odgojitelja koji poštuju perspektivu djece (Slunjski, 2011).

Dokumentiranje djetetovog rada predstavlja podsjetnik djeci na prethodne aktivnosti te na njihove prethodne načine razmišljanja. Također, ima i važnu ulogu na zajedničkim refleksijama odgojitelja i omogućuje bolje razumijevanje procesa koji se događaju u projektima i

svakodnevnim aktivnostima. Odgojitelji koji su uključeni u te aktivnosti pomažu promišljati njihov logičan nastavak a svim ostalim članovima zajednice učenja kroz raspravu sa sudionicima dokumentiranih aktivnosti omogućuje profesionalno učenje. Kvalitetna dokumentacija odgojno-obrazovnog procesa ima značajnu ulogu te uključuje: fotozapise, videozapise, audiozapise, individualne mape djece, individualne mape odgojitelja, radove djece te razne bilješke djece, odgojitelja i stručnih suradnika. U sadržajnom smislu, dokumentacija je sav materijal koji je prikupljan za vrijeme aktivnosti djece (transkripti razgovora, audiozapisi, videozapisi, sve vrste dječjih ekspresija) dok u procesnom smislu dokumentacija predstavlja individualne i zajedničke refleksije odgojitelja, ali i djece, roditelja te ostalih članova zajednice (Slunjski, 2011). Refleksija ili samorefleksija su učinkoviti ukoliko dovode do kvalitativnih promjena u samoj praksi. U suprotnom, refleksija ostaje na teorijskoj razini distancirana od akcije i prakse. Kompetencija za refleksiju razvija se kao i svaka druga kompetencija te takav odgojitelj mora biti odgovoran za svoje odluke, sklon introspekciji te otvoren za nove ideje, samokritiku i prihvaćanje mogućnosti pogrešaka u radu. Spremnost za istraživanje, odnosi između profesionalaca u ustanovi, uloga koju pojedinci imaju u profesionalnom kontekstu, organizacija odgojno-obrazovne ustanove, spremnost na pogreške neki su od čimbenika koji podržavaju profesionalno napredovanje odgojitelja uz pomoć refleksivne prakse (Maleš, 2011).

3. SLIKA O SEBI

U zadnjim mjesecima prve godine života, kada se djeca počnu ponašati s namjerom, uče da su njihovi vlastiti ciljevi (primjerice uzimanje igračke od vršnjaka) vrlo često u sukobu s ciljevima drugih. Shvaćaju kako sami mogu biti u fokusu emocionalnih reakcija drugih te postaju sve osjetljiviji na varijacije u emocionalnim porukama skrbnika. Razvoj svijesti o sebi dovodi do razumijevanja perspektive druge osobe. Djeca uzimaju u obzir osjećaje, želje druge djece, empatiju te samosvjesno ponašanje: nelagodu i sramežljivost (Berk, 2015). Krajem druge godine, u razvoju samopoimanja jezik postaje snažno sredstvo. Djeci u velikoj mjeri poboljšava svijest o sebi jer im dozvoljava jasnije predstavljanje i izražavanje sebe. Pričanje priča o životu dovodi do pojave zapamćenog samopoimanja, odnosno suvislije slike o sebi. Sudjelovanje u pričanju osobnih priča pomaže djeci da sebe počnu gledati kao na jedinstvenog pojedinca okruženog drugim ljudima (Berk, 2015). Napretkom njihovih kognitivnih vještina te pričanje o osobno značajnim događajima kod predškolske djece dovodi do razvoja trajnog samopoimanja, dugotrajnije slike o sebi. Unutarnje samopoimanje čine privatne misli i zamišljanja. Razvojem svog unutarnjeg svijeta djeca sve više počinju razmišljati o sebi. Tijekom njihovog ranog djetinjstva povećava se njihovo znanje o vlastitim karakteristikama i njihovo vrednovanje. Djeca počinju stvarati pojam o sebi, niz osobina, sposobnosti, vrijednosti i stavova za koje pojedinac vjeruje da određuju tko on ili ona jest. Pojam o sebi predstavlja jednu od komponenata doživljaja sebe uz samopoštovanje i socijalni identitet. „*Pojam o sebi je poput mreže informacija u pamćenju, koja organizira i pruža koherentnost načinima na koje doživljavamo sebe (Markus, 1983.). Pojam o sebi također utječe na način na koji osoba obrađuje informacije o sebi (Markus i Nurius, 1986.)*“ (prema Larsen, Buss, 2008, str. 450). Nadalje, shema o sebi odnosi se na kognitivnu reprezentaciju pojma o sebi. Sheme o sebi su prošli i sadašnji aspekti koji ljudi mogu zamisliti. Mogući ishodi sebe predstavljaju termin koji se odnosi na mnoge ideje koje ljudi imaju o tome tko bi mogli postati, kakvima se nadaju postati ili kakvi se boje postati. Ljudi često imaju specifične želje i strahove o svojem budućem ja. Iako to nije zasnovano na stvarnim prošlim događajima oni su svejedno dio ukupnog pojma o sebi. Pojam o sebi nije ograničen određenim trenutkom jer važno je kakva je osoba sad, kakva je bila i kakva može postati što objašnjava zašto je pojam o sebi važan za daljnja postignuća.

Postoje tri komponente pojma o sebi, a to su: samopoštovanje (koliko osoba cijeni samu sebe), slika o sebi (kako se osoba vidi) i idealno ja (kakva osoba želi postati). Što je osoba bliža

idealnom ja, to je u boljoj poziciji. Poštovanje prema sebi mora biti kongruentno, tj. pojam o sebi mora biti u skladu sa stvarnošću.

Tablica 1

Prekretnice

Pojava samopoimanja i razvoj pojma o sebi

<i>Dob</i>	<i>Prekretnice</i>
1-2 godine	<ul style="list-style-type: none"> · Svijest o sebi kao fizički odvojenoj osobi koja može uzrokovati da ljudi i predmeti reaguju na predvidljive načine. · Prepoznaje sebe u ogledalu, na slikama i videosnimkama. · Koristi vlastito ime ili osobnu zamjenicu za imenovanje svoje slike.
3-5 godina	<ul style="list-style-type: none"> · Formira kategorizacijsko samopoimanje, klasificirajući sebe i druge na osnovi godina, spola, tjelesnih karakteristika, dobrote i nevaljalosti te kompetencija. · Stvara zapamćeno samopoimanje u obliku životne priče. · Teorija uma želja širi se u teoriju uma vjerovanja i želja, na što upućuje razumijevanje krivog vjerovanja. · Oblikuje pojam o sebi koji se sastoji od vidljivih karakteristika i tipičnih emocija i stavova.
6-10 godina	<ul style="list-style-type: none"> · U pojmu o sebi naglašava osobine ličnosti te pozitivne i negativne atribute.

	<ul style="list-style-type: none"> · Radi socijalne usporedbe između više pojedinaca.
11 godina i više	<ul style="list-style-type: none"> · U pojmu o sebi ujedanjuje odvojene osobine, primjerice „pametna“ i „talentirana“ u apstraktnije opise, poput „inteligentna“. · Osobine koje čine pojam o sebi kombinira u organizirani sustav.

Napomena: Ove prekretnice predstavljaju opće dobne trendove. Postoje individualne razlike u točnoj dobi kad se postiže neka prekretnica (prema Berk, 2015, str. 455).

3.1. Elementi opće slike o sebi

Pojam o sebi pojavljuje se u djetinjstvu kad dijete nauči da su neke stvari uvijek tu (primjerice vlastito tijelo) a neke samo ponekad (primjerice majčina prsa). Dijete u dobi dvije godine prepoznaje svoju sliku u gomili te shvaća da drugi ljudi od njih imaju neka očekivanja. Razvijaju doživljaj sebe u odnosu na standarde te ovdje počinje samopoštovanje. Socijalno uspoređivanje je procjenjivanje samog sebe uspoređivanjem s drugima (Berk, 2015). Dijete uči da može lagati i imati tajne i shvaća kako postoji skrivena strana sebe, strana koja uključuje privatnost koja se odnosi na osjećaje, želje i misli. Razvoj privatnog pojma o sebi je velik ali težak pomak u razvoju pojma o sebi. Može početi u trenutku kada djeca imaju zamišljenog prijatelja kojeg samo oni mogu čuti i vidjeti. To je pokušaj djeteta da pokaže roditeljima da zna da postoji unutrašnji dio njihova razumijevanja sebe. Dijete kasnije dobije uvid u to da samo ono ima pristup vlastitim osjećajima, mislima i željama te da nitko drugi ne zna za taj dio osim ako mu ono samo ne odluči reći. To predstavlja velik korak u razvoju pojma o sebi. Istraživanje, radoznalost, izražavanje raznim sredstvima te razni kontakti s odraslima i drugom djecom pridonjet će razvoju djetetove osobne autonomije. „ *Djeca su jedna drugoj poticaj, inspiracija, izazov u odmjeravanju snaga i sposobnosti, ogledalo koje im šalje i prima poruke o njima samima, njihovim svojstvima koja ih čine jedinstvenim osobama- to je važan doprinos stvaranju*

slike o sebi, bilo da ju dijete prihvaća ili ne“ (Došen Dobud, 2005, str. 32). Izražavaju se prijateljski i neprijateljski osjećaji, rivalitet, no oni ne mogu dugo trajati te jedva prežive aktivnosti u kojima su se pokazali. Djetinjstvo postavlja prve naznake slike o sebi koja će sadržavati pozitivne i negativne strane te je bitno da pozitivna slika o sebi bude poticaj daljem razvoju i ostvarenju sebe i vlastite autonomije. Kod unapređivanja zdrave slike o sebi kod djece predškolske dobi bitno je raditi na izgrađivanju pozitivnog odnosa s djetetom, organizirati vrijeme u kojem mu se možemo potpuno posvetiti. Važno je slušati ga ne osuđujući te izraziti neke od vlastitih misli. Uzajamna razmjena pomaže djetetu da se osjeća vrijednim. Važno je njegovati djetetov uspjeh, uskladiti očekivanja te ponuditi pomoć kada tražite od djeteta da učini nešto što je iznad njegovih mogućnosti. Istaknite ono pozitivno u djetetovom radu, dajte prednost pohvali pred konkretnim nagradama. Umjesto rečenice „To je dobro.“, spomenimo djetetov uloženi napor. Što se tiče slobode izbora, on djetetu daje osjećaj odgovornosti i kontrole nad vlastitim životom. Kada djeca nisu u stanju samostalno donijeti odluku, treba ih uključiti u neke aspekte izbora, poput toga kada i kojim slijedom će obaviti zadatak. Kada je riječ o djetetovim emocijama, treba prihvatiti njegove snažne osjećaje i uputiti kako se s njima nositi. Naime, kada njegove negativne emocije proizlaze iz povrijeđenog samopoštovanja, treba ponuditi utjehu, zajedno s realističnom procjenom situacije, tako da se dijete osjeti podržanim i sigurnim. Prema Nacionalnom kurikulumu za rani i predškolski odgoj i obrazovanje (2014), vrtić treba omogućiti djetetu da samo sebe percipira kao kompetentno i uspješno te razvija različite strategije učenja. Na taj način dijete stječe kompetenciju „učenja učenja“ kao temelj ostvarivanja koncepta cjeloživotnog učenja. Rani i predškolski odgoj i obrazovanje potiču razvoj osobnog identiteta, samopoštovanja, pozitivne slike o sebi te izgrađuje osjećaj sigurnosti u susretu s novim ljudima. Odgojno obrazovna ustanova pomaže djetetu da razumije sebe i vlastiti identitet ali i identitet drugih s kojima se susreće u svojoj zajednici. Djecu treba osposobljavati na samoprocjenu vlastitog djelovanja, učenja, mišljenja, komunikacije s drugima... Djeca uče u igri odnosno neposrednim iskustvom s raznovrsnim resursima učenja te ulaze u interakciju s djecom i odraslima koji ih podržavaju. Osnažuje se otkrivački, istraživački i samoorganizacijski potencijal aktivnosti djece te se osiguravaju oblici odgojiteljeve potpore koji angažiraju misaone kapacitete djece i koji ih potiču na refleksiju o vlastitim iskustvima. Promatrajući ponašanje odraslih (odgojitelji, roditelji...) kroz empatiju, toleranciju, suradnju, reguliranje emocija djeca na prihvatljiv način zadovoljavaju svoje i uvažavaju tuđe potrebe. Socijalno znanje i razumijevanje znači da socijalno kompetentna djeca usklađuju svoje ponašanje s tuđim tako da nalaze zajednički jezik, ispituju sličnosti i razlike, razmjenjuju informacije... (Katz, McClellan, 2005). Te im sposobnosti omogućuju da razriješe

sukob u igri i da budu prihvaćeni od vršnjaka u sigurnom i poticajnom okruženju. Partnerstvo odgojitelja i roditelja važan je čimbenik razvoja djeteta u institucijskom kontekstu. Važno je da jedni i drugi u međusobnu suradnju ulažu povjerenje, otvorenost, toleranciju, poštovanje te usklađivanje odgojnih utjecaja u odgoju djece (Mlinarević, Tomas, 2010).

Razvoj slike o sebi proizlazi iz potrebe za poštovanjem, prihvaćanjem, podrškom, toplinom te nezadovoljenje tih potreba negativno utječe na razvoj pojma o sebi. Socijalna podrška odnosi se na stupanj u kojem se druge osobe odnose prema djetetu kao osobi, brinu se za njegove osjećaje, razumiju ga i slušaju o njegovim problemima. Djeca koja nemaju podršku okoline, roditelja i vršnjaka izložena su riziku da će razviti lošiju sliku o sebi (Brajša-Žganec, Raboteg Šarić, Franc, 2000).

3.2. Samopouzdanje i samopoštovanje

Važna komponenta u razvoju pozitivne slike o sebi je samopoštovanje. Samopoštovanje predstavljaju prosudbe koje donosimo o vlastitoj vrijednosti te osjećaji koji su povezani s tim prosudbama (Berk, 2008). Ono se nalazi među najvažnijim aspektima samorazvoja jer vrednovanje vlastitih sposobnosti utječe na buduća ponašanja, emocionalna iskustva te dugoročnu psihološku prilagodbu. Djeca predškolske dobi prosuđuju svoju vlastitu sposobnost kao ekstremno visoku i često podcjenjuju težinu zadataka. Što se više počinju upuštati u socijalnu usporedbu, samopoštovanje postaje realnije i usklađenije s mišljenjima drugih. Na samopoštovanje također utječu i rodno stereotipna očekivanja. Primjerice, u jednom istraživanju djevojčice u dobi od pet do osam godina s prijateljima su razgovarale o tome kako ljudi izgledaju, gledale su medijske sadržaje koje su bile usmjerene prema vanjskom izgledu i percipirale su da njihova okolina vrednuje vitki izgled te je počelo njihovo nezadovoljstvo tjelesnim izgledom te niže samopoštovanje (Berk, 2015). Što se tiče samopoštovanja kod oba spola, kod dječaka je puno veći ukupan osjećaj vrednovanja sebe. Djevojčice možda imaju lošiju sliku o sebi zbog toga što internaliziraju negativnu kulturalnu poruku. Naime, pozitivno i toplo roditeljstvo daje mladima na znanje da su vrijedni truda te odgovarajuća očekivanja, podržana objašnjenjima, pomažu im da odabiru razumno. „*Kontrolirajući roditelji, odnosno oni koji prečesto pomažu ili donose odluke za svoje dijete, djeci usaduju osjećaj neadekvatnosti.*“ (Berk, 2015, str. 458). Roditelji koji uvijek iznova ne odobravaju i vrijeđaju razvijaju kod djece nisko samopoštovanje. Takva djeca konstantno trebaju odobravanje i traže potvrdu svoje vrijednosti, javlja se faktor rizika za poteškoće prilagodbe, agresivnost,

antisocijalno ponašanje te delikvencija. Istodobno, pretjerano popustljivo roditeljstvo povezano je s nerealno visokim samopoštovanjem što također loše utječe na razvoj djeteta. To su djeca sa prenapuhanom slikom o sebi, te često imaju probleme prilagodbe praćene zlobom i agresivnošću. Pozitivna slika o sebi treba se razvijati poticanjem djece da teže onim ciljevima koji vrijede truda. Postoji dvosmjernan odnos između uspjeha i samopoštovanja: uspjeh doprinosi samopoštovanju te ono doprinosi daljnjem trudu. Berk (2015) navodi razne primjere poticanja pristupa učenju usmjerenog na ovladavanje. Primjerice, kod zadavanja zadataka odgojitelji odabiru zadatke koji su smisleni, odgovaraju djetetovim potrebama te su usklađeni s njihovim trenutačnim kompetencijama tako da djetetu budu izazovni. Kod ohrabrivanja djeteta navodi obraćanje djetetu s toplinom, vjerovanje u njegove sposobnosti te ističući važnost truda za uspjeh te komunikacija s roditeljima pokazujući im kako da potaknu djetetov napredak. Kod vrednovanja učinaka, izbjegavati javno iznošenje dječjih uspjeha/neuspjeha putem raznih nagrada za „najbolji“ učinak, više naglašavati individualni napredak. Također, poticati suradničko učenje gdje djeca pomažu jedni drugima, prilagoditi se individualnim i kulturalnim razlikama u stilovima učenja. Pojam o sebi jako utječe na naš život, on određuje koje ćemo događaje smatrati važnima, koji će biti naši ciljevi, koji će događaji za nas biti stresni i kako ćemo reagirati na njih. Samopoštovanje se sastoji od dva dijela, a to su osjećaj vlastite vrijednosti i samopouzdanje. Osjećaj vlastite vrijednosti odnosi se na uvjerenje kako imamo pravo biti sretni, kako zaslužujemo ljubav, prijateljstvo i uspjeh (Miljković, Rijavec, 2004). Samopouzdanje je uvjerenje kako smo sposobni učiti, razmišljati, donositi odluke, svladavati izazove i promjene. Slika o sebi gradi se i kroz odnose s drugim ljudima, ako je komunikacija s drugima neuspješna i ako smo često u konfliktima vjerojatno je kako naše samopoštovanje neće biti visoko. Ljudi niskog samopoštovanja komuniciraju defenzivno, poruke drugih ljudi tumače protiv sebe i kada nije tako. Nisu sigurni u sebe i bojažljivi su u socijalnim odnosima, imaju loše mišljenje o vlastitim socijalnim vještinama i izbjegavaju socijalne kontakte. Osobe visokog samopoštovanja prihvaćaju svoju odgovornost i spremni su priznati pogreške. Sposobni su podnijeti neuspjeh i kritiku te suosjećaju s drugima. Roditelji i druge osobe daju djetetu informacije o njemu te oko druge godine života dijete prepoznaje činjenicu da je dijete, kojeg je spola itd. Predškolska djeca znaju još više o sebi- što vole, ne vole, što imaju. Slika o sebi također znači i vrednovanje. Djeca, na osnovu pohvala i komentara i usporedba s drugom djecom vrednuju svoje osobine, imaju mišljenje o vlastitoj vrijednosti te osjećaje koji se povezuju s tim što misle o sebi. „*Stres, kojemu su izložena neka djeca, može ometati razvoj visokog samopoštovanja- razvojne poteškoće i hendikepi, kronične bolesti, zanemarivanje, zlostavljanje, alkoholizam u obitelji, kao i druge nepovoljne okolnosti.*“ (Živković, 2006, str.

15). Razvoj samopoštovanja kod djece može biti ako im dajemo realne informacije i pomognemo u postavljanju realnih ciljeva. Postoji povezanost niskog samopoštovanja i emocionalnih problema kao što su depresivnost, anksioznost i ovisnosti. Naime, samopoštovanje se gradi godinama te djeci trebamo pristupiti s poštovanjem, dati realne povratne informacije o uspješnosti i pitati ih za mišljenje. Uspjeh ne znači biti najbolji već kad svojim trudom postizemo napredak. Temeljni su odnosi koje dijete uspostavlja prema sebi, drugoj osobi i svijetu. Odnos prema sebi predstavlja iskustvo vlastite tjelesnosti (propriocepcija), razviti pojam o vlastitim mogućnostima, granicama, slabostima i snagama. Prema Family and Consumer Sciences na Sveučilištu Ohio State, djeca će imati veće samopoštovanje ako osjećaju odgovornost za svoja iskustva (Newman, n.d., Child Development and Family Center).

Smjernice za poticanje samopoštovanja kod djece su: svako dijete treba gledati kao na jedinstvenu osobu, očekivanja od djece trebaju biti realna, dopustiti djetetu pravo na greške, dati ohrabrenje djeci, prihvatiti dječje neugodne osjećaje i naučiti ih kako se nositi s njima, omogućiti im razne izbore i dati djeci odgovornost.

Samopoštovanje se pojavljuje kad djeca prepoznaju očekivanja koja drugi imaju glede njihova ponašanja, i počnu ih ispunjavati (Miljković, Rijavec, 2002). Primjerice, imaju očekivanja vezana uz djetetovo obavljanje nužde. Roditeljev izvor ponosa i samopoštovanja je kad djeca nauče zadovoljiti ta očekivanja, dok se ne pojave veći izazovi. U kasnijem djetinjstvu djeca rade socijalne komparacije s drugom djecom, te ako su u nečemu bolja od drugih, osjećaju se dobro. Ljudi razvijaju set internih standarda koji se sastoje od onoga što smatraju važnim za svoj pojam o sebi. Ponašanja koja nisu u skladu s tim standardima mogu voditi do smanjenja u samopoštovanju. Samopoštovanje predstavlja rezultat ocjenjivanja samog sebe. Možemo reći da je to opća ocjena pojma o sebi na dimenziji dobro-loše ili sviđa mi se-ne sviđa mi se. Također, samopoštovanje je suma pozitivnih i negativnih reakcija na sve aspekte svog pojma o sebi (Miljković, Rijavec, 2004). Neugodni događaji svakom se mogu dogoditi. Osobe s visokim samopoštovanjem u takvim situacijama okreću se drugim područjima u kojima se stvari dobro odvijaju. Sigurnost nastaje kad dijete stekne povjerenje da je svijet načelno pregledan, odnosno da se svijet može razumjeti kao strukturiran i uređen te po nekim načelima i međusobno povezan. Nadalje, sigurnost u svladavanju životnih prepreka što se odnosi i na povjerenje u drugu osobu kao pomoć u svladavanju problema. Povjerenje u kreativne snage označava sposobnost kreativnog oblikovanja svijeta, povjerenje u kreativnost i vlastitu imaginaciju može biti odlučujuće za osjećaj pripadnosti.

Djetetovo mišljenje o sebi treba promatrati kroz narednih šest točaka: fizičko biće (izgled, boja očiju, boja kose, veličina), emocionalno biće (je li osoba zanimljiva i privlačna), intelektualno biće (je li osoba sposobna shvatiti određene pojave u svijetu), biheviorističko biće (je li osoba sposobna i neovisna), socijalno biće (jedinstvenost, superiornost, nevidljivost) i stvaralačko biće (nastoji li raditi po svom ili ugoditi drugim ljudima) (Humphreys, 2003).

Za stručnjake u odgojno-obrazovnom radu nije dovoljno da prepoznaju napore u ponašanju djece, oni moraju pokazati da su impresionirani. Prepoznavanjem napora povećavamo djetetovu kompetenciju, no ako pokažemo impresioniranost povećavamo djetetovo samopouzdanje. Kada smo zadivljeni djetetovim trudom ono će gorljivo nastaviti razvijati svoje sposobnosti. Također, treba poticati djetetovu jedinstvenost. Djeca trebaju učiti vlastitim tempom te obavljati obveze na vlastiti način. Uspoređivanje s drugima jako šteti samopouzdanju djeteta i usporedba zapravo znači odbacivanje. Posvećivanje vremena i prostora djetetu podiže njegovo samopouzdanje. Naime, to vrijeme ne bi trebalo biti invazivno već djetetu trebamo pružiti iskreno zanimanje i ljubav. Kad djeca vide sebe kao nevoljenu osobu ponašat će se u skladu s tim lošim mišljenjem o sebi i ako se ta slika ne promijeni, dijete je osuđeno na težak život. Najbolji način da djeca promijene sliku o sebi je da se promijeni priroda odnosa između njih i njima važnih osoba u životu. Kad su odnosi puni odobravanja, ohrabivanja i bezuvjetne ljubavi, mišljenje koja djeca imaju o sebi polako ali sigurno će se početi mijenjati. Postoje dvije vrste samopouzdanja, a to su unutarnje i vanjsko samopouzdanje (Miljković, Rijavec, 2002). Unutarnje samopouzdanje (samopoštovanje) odnosi se na to da vrijedimo već samim time što postojimo. Visok osjećaj samopoštovanja odnosi se na zadovoljstvo samim sobom i takva osoba voli sebe, dobro se poznaje i ima jasne ciljeve u životu. Vanjsko samopouzdanje su naše sposobnosti, ono u čemu smo vješti i ono što možemo postići. Slušanje djece dragocjeno je za razvoj njihova samopouzdanja te na taj način razvijaju osjećaj vlastite vrijednosti. Poznavati sebe važno je za razvoj unutarnjeg samopouzdanja, djeca ne mogu razvijati svoje pozitivne osobine ako ih nisu svjesna. Ono što govorimo djeci i kako im govorimo je najjače oruđe u izgradnji dječjeg samopouzdanja. Verbalne i neverbalne poruke koje upućujemo djeci oblikuju njihovu sliku o sebi.

Jedna od najvažnijih stvari koje možemo naučiti svoju djecu je optimizam (Miljković, Rijavec, 2002). Optimisti očekuju da će im se u životu dogoditi nešto dobro, dok pesimisti očekuju najgore. Optimisti postavljaju ciljeve koje žele ostvariti i usmjeravaju misli na ono što trenutno rade. Pesimisti su usmjereni na osjećaj napetosti i depresije i ne razmišljaju što bi mogli učiniti u danoj situaciji. Samopouzdana ljudi uspješno se suočavaju s problemima jer vjeruju da nešto

moгу učiniti. Uvjerenje da smo sposobni rješavati svoje probleme i kontrolirati stvari u svojoj okolini razvijaju se rano u životu. To možemo potaknuti kod djece tako da dijete okružimo sa zanimljivim igračkama s kojima može nešto raditi, na taj način uči da može kontrolirati svoju okolinu. Osjećaj samopouzdanja najveći je kad dijete učini nešto što mu je teško, potruđi se oko toga i nakon više pokušaja uspije. Djeci moramo omogućiti da dožive uspjeh jer ništa ne djeluje na razvoj samopouzdanja kao sam uspjeh. Djecu treba dovoditi u razne situacije kako bi otkrila u čemu su dobra. Pritom im treba pomagati, ali ne više nego što je potrebno. Za djecu je važno da shvate da svatko u životu, i djeca i odrasli, ponekad dožive neuspjeh. Ono ne može naučiti kako se nositi s frustracijom i razočarenjem ako ga nikad nije doživjelo. Naime, umjesto da pokušavamo spriječiti da dijete doživi neuspjeh, bolje je da ga naučimo kako se suočiti s neuspjehom. To će mu sigurno biti korisno u životu i dobro će utjecati na njegovo samopouzdanje. Razlika između djece visokog i niskog samopouzdanja nije u tome koliko često su ih roditelji kažnjavali, nego kako su ih odgajali. Izgradnja dječjeg samopouzdanja je u tome da znamo odvojiti djetetove loše postupke i kažnjavati samo njih, a ne narušavati dječje samopouzdanje i samopoštovanje kažnjavajući ih kao „loše“ osobe (Miljković, Rijavec, 2002).

3.3. Razvoj djetetove slike o sebi u vrtiću

S obzirom da odgojitelj sudjeluje u formiranju čovjeka kao najveće vrijednosti, njegova uloga u odgoju djece je jako važna. Uspješna odgojna djelatnost podrazumijeva razumijevanje djetetovih mogućnosti i osjećaja, ljubav, toplinu, stalna ohrabivanja i stvaranje situacija u kojima djeca mogu osjetiti radost uspjeha i stvaranja. Odrasle osobe trebale bi skrenuti pozornost djece na tuđe osjećaje i interese. Cilj toga je razvijanje dispozicije predviđanja reakcija i osjećaja vršnjaka na razne događaje te produbljivanje razumijevanja i poznavanja drugih. Važno je naglasiti da se osim zajedničkih aktivnosti odvijaju i individualne aktivnosti te da se individualne strategije i nadarenosti uzmu s uvažavanjem. Individualni rad ima veću ulogu od grupne pouke djece. Dijete će se uključiti u usvajanje novih spoznaja kad je izravno uključeno u neku situaciju. Što više dijete sudjeluje u konstrukciji novog koncepta to će je prije usvojiti i primijeniti. Individualna interakcija s djetetom povećava njegovu sposobnost da sasluša i reagira na odgojiteljeve prijedloge. Odgojitelji koji određuju strategije i razmjenjuju mišljenja s drugima su ujedno i oni koji znaju na djecu prenijeti osjećaj što takva suradnja znači i koji nalaze radost u svom radu.

Prema Katz i McClellan (2005) socijalno kompetentna djeca upuštaju se u interakcije i aktivnosti s vršnjacima i odraslim osobama te na taj način poboljšavaju vlastitu kompetenciju. Također, djeca u nedovoljnoj mjeri reguliraju emocije kao što su strah, frustracija i gnjev na načine koji otežavaju stjecanje socijalnih umijeća. Inhibirana djeca koja pretjerano reguliraju svoje emocije opiru se interakcijama i time gube priliku za uvježbavanje temeljnih socijalnih kompetencija. Odgojiteljeva uloga je pomoći djetetu konstruktivno usmjeriti i regulirati svoje emocije u pospješivanju socijalne kompetencije.

Zadaća odgojitelja je pomoći djetetu prijeći iz roditeljskog u grupno okruženje koje ima vlastite zahtjeve, običaje i norme te odgojitelji predstavljaju prve važne osobe izvan obitelji. Ozračje odgojne skupine treba obilježavati neposredna, autentična i izravna komunikacija odraslih i djece glede pravila i očekivanja važnih za sudjelovanje u životu grupe. Povjerenje u odraslu osobu temelji se na tome koliko djeca smatraju da ta odrasla osoba misli što kaže. Povjerenje i autoritet jačaju kad odgojitelji svoja očekivanja izražavaju izravno i jednostavno a podrivaju se odgojiteljevim neprimjerenim reakcijama.

Postupci odgojitelja koji podrivaju socijalni razvoj djece su prazne prijetnje, implicitne usporedbe, neprimjerene pohvale, postavljanje zbunjujućih pitanja, pretjerano pripisivanje potreba djeci, motiviranje djece neizravnom pokudom te neprimjereno služenje „timeout-om“. Odgojitelj bi trebao biti kreativan, pokretljiva intelekta, originalan, osjetljiv na probleme, maštovit, imati smisla za humor, ingeniozan te imati neke druge osobine kao što su divergentnost, fluentnost, prijemчивost za nova rješenja itd. (Došen Dobud, 2005). Sve ovisi o tome koliko je odgojitelj u stanju poći od djeteta, njegovog psihofizičkog stanja, težnji, njegove cjelokupne situacije... Odgojitelj se uključuje različitim materijalima, poticajima raznih vrsta, partnerstvom u igri, mogućim pomacima koji dijete navode da uoči problem, da se približi mogućem rješenju ili da ga riješi. U suradnji s drugim odgojiteljicama trudi se zajednički prostor učiniti sigurnim i privlačnim za djecu kako bi se svi u njima osjećali dobrodošlo. Koliko god odgojitelj poznao razvojni kontekst djeteta, postoji mogućnost od neadekvatnog dekodiranja djetetovog razvoja, njegovih interesa, potreba i poruka koje mu upućuje. Važno je eliminirati bilo koji vid presije u kontaktu s djecom. Temeljno pitanje glasi: „Kako pomoći djetetu u razvoju bogatije i pozitivnije slike o sebi?“. Naime, odgojitelji mogu utjecati na razvoj pozitivne slike kod djeteta, a također i negativne. Moramo imati na umu kako se promjene događaju polako a slika o sebi se gradi, raste, u početku gotovo i neprimjetno. Važno je djetetu omogućiti okruženje koje mu pruža podršku i brigu, pružiti mu osjećaj sigurnosti i ohrabrivati ga tijekom boravka u skupini. Dijete spoznaje da je vrijedno, cijenjeno te da će primiti podršku

od svojih bližnjih. Odgojitelj pruža djetetu podršku na način da prihvaća njegove odgovore bez vrednovanja istih, ohrabrivanjem s „ti to možeš“ stavom, da ga puno sluša te da mu na sve moguće načine bude prijatelj. Odrasli su aktivni i dobri partneri u spoznavanju vanjskog svijeta, no kad se radi o spoznavanju svoga ja, dijete je prepušteno samo sebi. Čovjek prvi puta postavlja pitanje „Tko sam ja?“ u adolescenciji, no odgovor na to pitanje je već prilično formiran i to pod utjecajem odraslih. Boravak u vrtiću može pružiti poticaj individualizaciji djeteta, no može biti i rizik. Komunikacija odgojitelja i djece u odgojnoj skupini je iznimno važna. Tijekom svog rada, odgojitelj često registrira i potkrepljuje samo one odgovore koje želi čuti. Vrlo često se događa da djeca ponavljaju prvi i najnametljiviji odgovor nekog djeteta, no taj najglasniji odgovor ne znači da će uvijek biti i najpametniji. Bitno je da odgojitelj posjeduje senzibilitet za djecu koja nisu toliko nametljiva i glasna. Jedan od bitnih uvjeta za sprečavanje konformističnog mišljenja je da se odgojitelj obraća djeci kao grupi pojedinaca, čime će dobiti vrlo velik broj varijacija.

S obzirom na važnost komunikacije s vršnjacima i s odraslima odgojitelj u vrtiću trebao bi se rukovoditi sljedećim smjernicama: stvoriti uvjete koji će djeci omogućiti da upoznaju mogućnosti vlastitog tijela, kao i mogućnosti emocionalnog, socijalnog i intelektualnog funkcioniranja, bez prenaplašavanja vrijednosti jednog od ovih aspekata na račun drugog. Nadalje, treba osigurati djeci jasne poruke s pozitivnom konotacijom, odnosno pružanje podrške dječjem JA. Ovakva podrška ne isključuje kritičnost, no ona bi trebala biti usmjerena na određeno ponašanje bez omalovažavanja cjelokupne ličnosti. Dijete će shvatiti da u njegovom ponašanju određeni postupci nisu u redu, ali će se i dalje osjećati prihvaćenim i voljenim. Također, važno je i aktivno slušati djecu. Aktivno slušati znači pravilno razumjeti kako razmišlja i osjeća dijete, postaviti se nakratko u njegovu kožu, vidjeti svijet njegovim očima. No, kada se koristi aktivno slušanje? Aktivno slušanje koristi se onda kada zaista želimo pomoći i za to imamo vremena i uvjeta. Ako nemamo vremena, kažimo to djetetu. Moramo biti sposobni prihvatiti djetetove osjećaje onakve kakvi su, a ne mu nuditi osjećaje kakve mi mislimo da bi ono trebalo imati. Moramo vjerovati da je dijete sposobno savladati svoje osjećaje i svoje probleme rješavati samo. Budimo prirodni, jer bez prirodnosti aktivno slušanje djeluje mehanički i umjetno. Odgojitelj svoja očekivanja od djece i njihovih postignuća treba postaviti fleksibilno kako bi im omogućio aktualizaciju vlastitih potencijala koji mogu (u oba smjera) odstupati od prosjeka. Najvažnija postignuća djece nije moguće jednostavno mjeriti jer se oni u najvećoj mjeri odnose na razvoj dječjeg samopoštovanja, samopouzdanja, odgovornosti, samostalnosti, kritičkog razmišljanja, kreativnosti i slično. To su kvalitete koje se ne mogu

postići uvježbavanjem niti se njihov razvoj može pratiti korištenjem jednostavnih instrumenata ili postupaka procjene. Nedostatno razumijevanja odgojitelja može dovesti do prekidanja aktivnosti djece u bilo kojoj etapi njihove aktivnosti i uskraćivanja prilika da djeca steknu iskustvo kompetentnog, samostalnog i suradničkog rješavanja problema i učenja. Kako bi dijete bilo u središtu odgojno-obrazovnog procesa potreban je odgojitelj koji mu to mjesto zna i želi osigurati. Također, prostorno-materijalno okruženje predstavlja prvu stepenicu procesa humanizacije odgojno-obrazovnog procesa. Kvalitetni uvjeti pokreću djecu na kvalitetnije aktivnosti te ih odgojitelj može percipirati kao mnogo kompetentnije osobe u odnosu na način na koji ih je percipirao ranije. Odgojiteljeva percepcija djece kao kompetentnih, aktivnih i samoorganiziranih osoba podloga je izgradnje pristupa koji djecu potiču da takvima postaju sve više.

Kvaliteta odgojno-obrazovnog pristupa odgojitelja i kvaliteta aktivnosti djece razvijaju se paralelno, utječući jedna na drugu u pozitivnom smjeru.

Neprimjeren pristup djeci leži u nemogućnosti odgojitelja da otkriju i prepoznaju stvarnu kvalitetu svog rada s djetetom. Unapređenje rada odgojitelja mora početi otkrivanjem, prepoznavanjem i osvještavanjem svojeg odgojnog pristupa tj. stvarne kvalitete svog rada s djecom. Kvaliteta odgojiteljevog rada ovisi o očekivanjima koja on ima od djece, tj. što on misli o djeci s kojom radi. Slika o djetetu odražava se na sve što odgojitelj za dijete ili s djetetom radi jer na određeni način oblikuje njegove odgojne postupke. Odgojitelj koji ima povjerenja u dijete i njegove sposobnosti omogućavat će mu aktivnosti kojima će ono svakodnevno imati priliku svoje kompetencije usavršavati. Ako se dijete tretira „premalim“, ono neće imati prilike isprobavati sebe i svoje mogućnosti te ih stoga neće moći i dalje nadograđivati. Preispitujući svoju sliku o djetetu, odgojitelj bi trebao preispitati i sliku o svojoj ulozi u poticanju djetetovog razvoja. Često se zna dogoditi da prelaskom na novu koncepciju rada u kojoj odgojitelj više nema dominantnu ulogu već postaje stvaratelj uvjeta u kojima dijete samostalno izgrađuje svoju autonomiju, odgojitelj se počinje osjećati beskorisnim. Čini im se kako oni ništa ne rade ako djeca sve obavljaju sama. No, svrha odgoja i je osposobljavanje djece na život bez nas a ne na život ovisan o nama. Kriteriji kvalitetne komunikacije s djecom su: odgojitelj ne tvrdi, ne analizira, ne nameće svoja objašnjenja nego pita, otkriva i zajedno s djecom istražuje (Slunjski, 2003). On svoja znanja ne nameće djeci već međusobnim prilagođavanjem stalno razvija nešto novo, nepoznato njemu kao i djetetu. Važno je napomenuti da svaka djetetova aktivnost ima smisla pa onda i kad taj smisao ne razumijemo. No, što odgojitelj bolje razumije taj smisao to će više moći omogućiti nove resurse koji bi tu aktivnost mogle obogatiti. Uvažavajuću

komunikaciju može postići onaj odgojitelj koji prepoznaje u djetetu samosvjesnu i autonomnu osobu koja ima pravo na svoje mišljenje, doživljavanje, tumačenje i koji svoje veće znanje ne smatra jačom pozicijom već većom odgovornošću i obavezom razvijanja kvalitetne komunikacije. Povjerenje u djecu da ona najbolje poznaju svoje potrebe, da su u stanju samostalno izabrati sadržaje učenja i da (samo)odgovorno oblikuju procese učenja pretvara odgojitelje u dječje savjetnike, promatrače i pratiocje njihova učenja. Partnerstvo djece i odraslih donosi i neka izazovna područja, a to su: prenošenje odgovornosti na djecu, pripisivanje djeci sposobnost prosudbe i poistovjećivanje samostalnosti i samoodređenja (Bašić, 2009). Ako se odgovornost za sadržaj učenja prenosi na dijete, onda postmoderna pedagogija ukida kvalitetu „pedagoško“ u partnerskom odnosu.

Djeca nisu u stanju nositi odgovornost za kvalitetu odnosa s odraslima. Ona mogu imati mišljenje o tom odnosu, ali ne mogu preuzeti odgovornost. Većina odgojitelja slaže se s činjenicom da rad s djecom ispunjava, no istovremeno iscrpljuje. Odgojitelj svoju energiju stalno treba obnavljati, dodavati joj novu energiju i tako se osposobljavati za rad s djecom. Naime, zbog preplavljenosti emocijama odgojitelj može reći ili učiniti djetetu nešto što nikad ne bi učinio. *„Kad ljutnja odgojitelja nije povezana s djetetom, a s obzirom da ju nije moguće poput paketa jednostavno ostaviti „ispred vrtića“ niti ju je moguće pred djecom prikriti, poštenije je djeci otvoreno priznati svoju ljutnju ili loše raspoloženje, ali naglasiti kako ono nije povezano s njima“* (Slunjski, 2003, str. 21). Osoba koja radi s djecom treba neprestano raditi na sebi te takav odgojitelj stalno nastoji doznati kako ga drugi odrasli i djeca vide i doživljavaju, kako on na druge i djecu gleda te kako drugi i djeca djeluju na njega. Osviješteni odgojitelj prepoznaje svoj izvor nezadovoljstva i rješava ga bez „korištenja“ djece a sebe čuva od pretjeranog iscrpljivanja i izgaranja koje se događa nakon duljeg bavljenja i rada s djecom („burn-out“ sindrom) (Slunjski, 2003). Bez osobnog razvoja nismo zadovoljni sami sobom, drugi nisu zadovoljni s nama te nismo korisni djeci za koju smo uvjereni da ih odgajamo.

4. ULOGA ODGOJITELJA U POTICANJU RAZVOJA DJETETOVE SLIKE O SEBI

Odgojitelj u uvažavajućim interakcijama s djecom podržava razvoj njihovog identiteta i svijesti o sebi (Tankersley, Brajković, Handžar, 2012). Postavljanjem pitanja kako bi djecu potaknuli na proširene odgovore, razgovorom o temama koje ih zanimaju, osmišljavanjem prilika za igru tijekom kojih će svako dijete moći iskazati svoje ideje odgojitelji podržavaju djetetove jake strane i potiču ih na učenje i razvoj. Nadalje, djecu treba uključivati u definiranje odgovornosti, pravila i zadaća unutar grupe te im ostaviti slobodu da sama odluče o načinu njihove provedbe. Odgojitelj treba nuditi aktivnosti u kojima djeca uče prepoznavati i razlikovati vlastite osjećaje i osjećaje drugih i razgovarati o njima.

Djecu se poučava o načinima izražavanja emocija na prihvatljiv način, pa i onih negativnih te su sve emocije prihvaćene bez osuđivanja. *„Oni trebaju posjedovati visoku emocionalnu svijest i razumijevanje, biti svjesni vlastitih snaga i slabosti te moći upravljati svojim emocijama. Moraju moći izraziti svoje pozitivne emocije, imati veliku samoefikasnost, biti učinkoviti u rješavanju problema i donošenju odluka.“* (Miljević-Ričićki i sur., 2015, str.45). Odgojitelj razmišlja kako bi se poticaji tijekom dana mogli najbolje iskoristiti i kako bi se djeci pomoglo u izražavanju emocija i nošenju s njima (svoja razmišljanja poželjno je dijeliti s kolegicama u kolektivu) (Tankersley, Brajković, Handžar, 2012). Svako dijete treba na primjeren način ohrabrivati da izrazi vlastito mišljenje i sudjeluje u donošenju odluka. Kvalitetna praksa označuje poučavanje djece procesu donošenja odluka, uključujući i traganje za raznim mogućnostima i analizu posljedica različitih mogućih odluka za njih i druge (Tankersley, Brajković, Handžar, 2012). Važna je i suradnja odgojitelja s drugim stručnjacima kako bi podržali dječji razvoj. To je moguće ostvariti kroz zajedničko planiranje, procjenjivanje i reflektiranje. Također, tijekom raznih stručnih skupova treba dijeliti svoja pozitivna iskustva o suradnji. U suradnji s roditeljima, odgojitelj razmjenjuje informacije o djetetovom napretku i zajedno s njima planira daljnje ciljeve. On osmišljava aktivnije uključivanje djece i roditelja u postavljanje razvojnih ciljeva. Poticanje viših misaonih procesa i rješavanja problema može se postići kroz ohrabrivanje djece da povezuju, nagađaju, prosuđuju, zaključuju... Važna je i ponuda aktivnosti koja potiču djecu na rješavanje problema. Postavljanjem problemskih pitanja od djece se traži da postavljaju hipoteze i predviđaju. Aktivnosti koje kod djece njeguju osjećaj identiteta i vlastite osobnosti važne su za emocionalni i socijalni razvoj djeteta. S djecom se razgovara o identitetu, osobnosti, raznim ulogama kod kuće, u vrtiću te se u aktivnosti unose elementi obiteljskih kultura. Kako bi djecu potaknuli na samoregulirajuće ponašanje, važno je

imati realistična očekivanja od djece, s djecom razgovarati o njihovim pravima i obvezama te djeci ostaviti vrijeme da samostalno riješe probleme. Odgojitelj pomaže drugim odraslima naučiti strategije za jačanje samoregulirajućeg ponašanja s ciljem razvoja samopoštovanja i razvijanja pozitivne slike o sebi. „Budući da su stručni djelatnici vrtića važne osobe o kojima ovisi socijalizacija djece, moraju usmjeriti pozornost na sebe same, odnosno, na djecu onakvu kakvu ona vide sebe u procesu svog razvoja.“ (Hudina, Koller Trbović, Žižak, 2005, str.209).

Nadalje, djecu se potiče na sudjelovanje i razumijevanje odgovornosti i posljedica tako da se s njima raspravlja o načinima preuzimanja odgovornosti te se djecu upoznaje s problemima koji se javljaju u grupi što je prilika za raspravu o njihovim ulogama. Odgojitelj bi trebao sudjelovati u stručnim raspravama o razini do koje bi djeca trebala preuzeti odgovornost. Svako dijete treba se osjećati ugodno i imati osjećaj pripadanja. Rad na međusobnoj povezanosti i rituali koji izazivaju emocionalnu povezanost sa grupom promiču osjećaj pripadnosti i pozitivne osjećaje. U okruženje treba unositi elemente dječje obiteljske kulture (pjesme, glazbu, priče, knjige...). Pokazivanje interesa za djetetove osjećaje, iskustva i ideje važno je za dobrobit svakog djeteta. Odgojitelj kao refleksivni praktičar razmišlja kako su određeni osjećaji i iskustva utjecala na djetetov život. Sa stručnjacima u svom okruženju planira aktivnosti koje će djeci osigurati što više pozitivnih iskustava. Ozračje u kojem se djeca mogu slobodno izražavati postiže se na način da se ohrabruje spontanost i korištenje neoblikovanih materijala; potiče se djecu da se aktivnošću bave samostalno ili grupi te da to čine drugačije od druge djece ili odgojitelja. Djeca trebaju i preuzeti rizik koji su im potrebni za razvoj i učenje te kad dožive neuspjeh treba ih poticati da promišljaju to iskustvo i pozornost usmjeriti na procesa a ne na proizvod. Odgojitelj bi se trebao zalagati za promjene u odgojno-obrazovnom sustavu s ciljem poticanja kreativnosti i preuzimanja rizika. Osjećaj bliskosti i privrženosti razvija se kad odgojitelj aktivno sluša djecu i tumači im ono što rade. Svakom djetetu treba osigurati vrijeme za individualni kontakt, biti zainteresiran i ne osuđivati njihove stavove i iskustva. Treba istaknuti i provođenje rutine kako bi kod djece potaknuli samostalnost i samokontrolu; djecu treba kontrolirati samo onoliko koliko je potrebno da se osigura njihov uspjeh u igri. U kvalitetnoj praksi odgojitelj primjenjuje rutine poput samostalnog izbora centra aktivnosti u kojem će boraviti i njihovog sudjelovanja u procesu „planiraj-učini-evaluiraj“. „*Prema tome, najdjelotvornije odgojno djelovanje ostvaruje se osobnim primjerom, osobnim svjedočenjem, što svaki odgojitelj, od roditeljskoga doma do visokoškolske ustanove, treba imati na umu.*“ (Lučić, 2007, str. 9).

5. METODOLOGIJA RADA

U radu se koristi kvalitativni dizajn istraživanja u odgovoru na opće istraživačko pitanje o tome kakav je doprinos refleksije odgojitelja u poticanju razvoja djetetove slike o sebi. Cilj je bio izbliza sagledati i opisati refleksivnu praksu odgojiteljice kako bismo razumjeli na koji način se gradi i razvija pozitivan odnos prema takvu pristupu u odgojno-obrazovnom radu. Također, koji su procesi, mehanizmi i događaji pridonijeli razvoju njihova pozitivnog odnosa prema refleksiji u svakodnevnom odgojno-obrazovnom radu. U skladu s tim prikazat će se studij slučaja (case study). Na temelju različitih podataka željelo se dobiti uvid u primjenu refleksije odgojiteljice u svakodnevnoj odgojno-obrazovnoj praksi i u sklopu poticanja razvoja djetetove slike o sebi. Nastojalo se dubinski analizirati stavove odgojiteljice o refleksiji i načinu njena korištenja, osobito u svrhu razvoja djetetove slike o sebi.

U skladu s ciljem istraživanja odabir studija slučaja zahtijevao je odgojiteljicu koja ima bogata iskustva i informacije, koja je iskusila pozitivan odnos prema procesu refleksije. Time se omogućilo istraživačici da na temelju proučavanja tog slučaja najviše nauči o fenomenu koji istražuje.

Podaci su prikupljeni i analizirani primjenom različitih metoda i istraživačkih faza: profesionalna biografija i ključna postignuća u karijeri odgojiteljice; analiza institucijskoga okruženja; tematska analiza intervjua s odgojiteljicom. Intervju je proveden u jednom dječjem vrtiću na području Zagrebačke županije. Ispitanica je svojevrijedno sudjelovala u intervjuu pri kojem joj je zagwarantirana anonimnost i povjerljivost informacija i podataka. Mjesto provedbe polustrukturiranog intervjua bila je prostorija za sastanke dječjeg vrtića-gdje je ispitanica mogla bez ometanja odgovarati na pitanja. Vrijeme trajanja provedbe intervjua trajalo je sat vremena. Osmišljen polustrukturirani intervju vodila je autorica ovog rada. Polustrukturirani intervju ponuđen je zbog veće fleksibilnosti (Mužić, 1999). U njemu je procedura fleksibilna, a od voditeljice intervjua se očekivalo da vodi što prirodni razgovor u kojem će se i sama angažirati primjerima uz istovremeno zadržavanje distance kako ne bi ispitanici sugerirala “poželjne” odgovore. Polustrukturirani intervju mora održavati ravnotežu između neformalnog razgovora i zadanog plana. Unaprijed sastavljena pitanja su se tijekom razgovora dopunjavala kada se razgovor želio produbiti ili bolje razumjeti pojedine odgovore ispitanika.

Intervju je bio sastavljen od pitanja otvorenog tipa u vezi s uporabom refleksije u odgojno-obrazovnom radu: Koje tehnike refleksije poznajete? Koje od tih tehnika koristite u svom odgojno-obrazovnom radu (kada, kako)? Koje od tih tehnika koristite u poticanju razvoja

djetetove slike o sebi (koje, kako ih i kada provodite; koja im je uloga)? Razgovori su snimljeni i transkribirani.

5.1. Rezultati i rasprava

Odgojno-obrazovna ustanova u kojoj ispitanica L.S. trenutno radi na funkciji mjesta odgojitelj osnovana je prije dvadeset i tri godine na području Zagrebačke županije. Osnivač je grad u kojem dječji vrtić obavlja svoj odgojno-obrazovni rad. Dječji vrtić je javna predškolska ustanova koja ostvaruje programe njege, odgoja, obrazovanja i skrbi djece rane i predškolske dobi. Ustrojstvo rada vrtića zasniva se na zadovoljavanju potreba djece i roditelja. Dječji vrtić ima jedan centralni objekt i četiri područna objekta. Misija odgojno-obrazovne ustanove je razvijati sigurno, tolerantno i poticajno okruženje za djecu, roditelje i zaposlenike gdje će se svako dijete, u svakom trenutku osjećati voljeno i prihvaćeno. Stručno razvojna služba broji šest članova. Uz ravnateljicu, koja koordinira rad, tu su i psihologinja, dvije logopedinje, pedagoginja i zdravstvena voditeljica. U realizaciju redovitog odgojno obrazovnog dijela programa uključeno je 54 odgojitelja. Ukupan broj upisane djece u 10-satnom programu na pet lokacija je 560 djece, raspoređenih u 26 odgojnih skupina: 19 odgojnih skupina djece vrtićke dobi i 7 odgojnih skupina djece jasličke dobi. Od vrtićkih skupina jedna je skupina specijaliziranog programa s učešćem njemačkog jezika te jedna skupina Montessori programa. Kultura odgojno-obrazovne ustanove očituje se u tome da su timovi odgojitelja formirani tako da je u timu jedan odgojitelj s više radnog iskustva i jedan odgojitelj s manje radnog iskustva kad god je to moguće.

Odgojitelj s više godina radnog iskustva timu pridonosi svojim iskustvom i praksom u radu s djecom, a mlađi odgojitelj novim znanjima i metodama rada. Svaka skupina ima svoj naziv kako bi se lakše razvio identitet pojedine skupine, ali i radi lakšeg raspoznavanja skupina po dobi, objektu, odgojiteljima i djeci u vrtiću. U odgojno-obrazovnoj ustanovi tvrde kako je na svim radnicima odgovornost za kvalitetu rada te oni svojim zajedničkim djelovanjem pridonose kvalitetnom odgojno-obrazovnom procesu i uspjehu rada vrtića. Programi i organizacija rada u odgojno-obrazovnoj ustanovi temelje se na razvojno-primjerenom kurikulumu usmjerenom na dijete, primjerenom zadovoljavanju djetetovih potreba te humanističkoj koncepciji ranog razvoja do polaska u osnovnu školu. Stručni rad s djecom baziran je i planiran na dobrom poznavanju zakonitosti rasta i razvoja svakog pojedinog djeteta i uvažavanju svih njegovih postojećih osobnih i kulturoloških raznolikosti. Program se provodi u skladu s humanističkim, razvojnim i integriranim kurikulumom kroz paralelno odvijanje brojnih aktivnosti, poticanja

suradnje, timskog rada, kvalitetne interakcije i uspostavljanje partnerskih odnosa između svih sudionika procesa, na svim razinama.

Istraživač nakon informativnog razgovora s jednom od stručnih suradnika dječjeg vrtića, pedagogom, stupa u kontakt s ispitanicom L.S. koja je prema riječima pedagoga, najbolji primjer refleksivnog praktičara u odgojno-obrazovnoj ustanovi. Ispitanica L.S. vrlo rado pristaje na sudjelovanje u istraživanju.

Ispitanica, odgojiteljica L.S., nakon završenog Učiteljskog fakulteta u Zagrebu, smjer Rani i predškolski odgoj i obrazovanje započinje sa svojim odgojno-obrazovnim radom u dječjem vrtiću na području Zagrebačke županije. Odgojiteljica ima petnaest godina radnog iskustva, deset godina radnog iskustva u vrtiću na području Zagrebačke županije i pet godina radnog iskustva na području grada Zagreba. Prva odgojna skupina u kojoj je radila bila je jaslička skupina te je prilikom rada u ovom vrtiću na području Zagrebačke županije iskusila rad u svim odgojnim skupinama i upoznala sve objekte dječjeg vrtića. Nakon tri godine radnog iskustva odgojiteljica L.S. odlučuje se za upis na diplomski studij u Rijeci. *“To mi je bio vjerojatno najbolji potez u profesionalnom razvoju.”* riječi su odgojiteljice koja tvrdi da je veliku podršku i znanje dobila upravo na fakultetu od profesora s kojima je i danas u kontaktu i čiju podršku ima u radu.

Nakon završenog diplomskog studija u Rijeci odgojiteljica navodi kako je osjetila potrebu za promjenom i odlučila je potražiti posao u drugom dječjem vrtiću. *“Priznajem, ja sam na početku bila tradicionalni odgojitelj, no s vremenom sam shvatila da tako ne mogu dalje, osjetila sam potrebu za promjenom. Bila sam frustrirana, a osjetila sam to i na djeci.”* Odgojiteljica L.S. nakon toga započinje svoj odgojno-obrazovni rad u privatnom dječjem vrtiću u gradu Zagrebu u kojem provodi pet godina. Dvije godine odgojiteljica L.S. provodi u jasličkoj skupini a tri godine u vrtićkim skupinama. Naime, odgojiteljica tvrdi kako je puno znanja o refleksivnoj praksi stekla upravo tamo. U tom okruženju L.S. smatra kako je najviše napredovala kao odgojitelj. *“Tamo sam se osjećala svrhovito, osjećala sam da napredujem.”* Nakon pet godina rada u privatnom dječjem vrtiću u gradu Zagrebu, odgojiteljica L.S. iz privatnih razloga vraća se na radno mjesto odgojitelja u vrtić na području Zagrebačke županije. L.S. navodi kako je svo stečeno znanje primijenila u sadašnjem vrtiću u kojem radi gdje je osim u funkciji odgojitelja i voditelj objekta. Imala je izlaganja na raznim stručnim skupovima: “Profesionalni identitet odgojitelja”, “Prostorno-materijalni kontekst dječjeg vrtića”, “Kompetencije djece” itd. Redovito pohađa razne edukacije i radi na svom stručnom usavršavanju. Kao buduće pothvate navodi upis na Filozofski fakultet, Odsjek za pedagogiju i

upis specijalističkog studija na Učiteljskom fakultetu. U odgojno-obrazovnoj ustanovi u kojoj trenutno radi, stručni suradnici navode L.S. kao jako dobar primjer refleksivnog praktičara.

U razgovoru s ispitanicom željelo se otkriti kakvi su stavovi odgojiteljice o refleksiji u svrhu poticanja razvoja djetetove slike o sebi. Odgojiteljica L.S. navodi kako refleksija za nju označuje uvid u samog sebe, uvid u vlastiti odgojno-obrazovni rad, ogledalo rada s djecom. *“To je najbolji način da vidim jesam li na pravom putu ili trebam skrenuti negdje drugdje...”* Također, refleksija za nju znači suradnju s kolegama kako bi jedan drugog *“usmjerili”* na pravi put. Kao tehnike refleksije koje poznaje navodi dokumentaciju raznih oblika: fotografije, videozapisi, dnevnici, bilješke djece, suradnja sa stručnim suradnicima... U svom odgojno-obrazovnom radu odgojiteljica najviše koristi foto/video dokumentaciju na način da fotografira dijete u centru u kojem se nalazi, pregleda fotografije, uočava detalje na njima, pregleda videozapise i radi refleksiju na to uz vođenje bilješki. Ispitanica tvrdi i kako se djeca u njenoj odgojnoj skupini sama reflektiraju. Naime, u odgojnoj skupini često imaju uvid u PowerPoint prezentacije projicirane na zidu s njihovim fotografijama u raznim aktivnostima kako bi djeca mogla u bilo kojem trenutku vidjeti što i kako su radili prije, te da međusobno mogu komentirati i raspravljati o tome.

Drži da je to je poticaj djeca da prožive još jednom neku aktivnost, ali da je nadograde tj. da na poznatom terenu steknu novo iskustvo ili znanje. Također, djeca sama znaju fotografirati svoje aktivnosti. *“Ponekad se dogodi da moram riješiti neku problemsku situaciju u drugom centru aktivnosti a drugo dijete želi da dođem zabilježiti njegov rad. U tom slučaju, dam mu svoj fotoaparati i dijete samo bilježi svoj rad. Nakon što izradim fotografije, dijete samostalno stavlja sliku koju želi u centar aktivnosti.”*

Odgojiteljica vodi i dnevnik zapažanja s izjavama djece koje prenosi u digitalni oblik, a sadrži razne pozitivne i negativne situacije koje je primjetila u radu s djecom. Jedna od tehnika refleksije koje odgojiteljica koristi je i diskusija s unutarnjim i vanjskim stručnim suradnicima jer prema riječima ispitanice, zajednička refleksija najviše pridonosi unapređenju odgojiteljeve profesionalne prakse.

Odgojiteljica naglašava foto/video dokumentaciju kao bitnu tehniku refleksije u poticanju razvoja pozitivne slike kod djece i to objašnjava riječima: *“Fotografije djece u raznim aktivnostima stavljala bi po pripadajućim centrima aktivnostima i zatim bi ulazila u razgovor s djecom. U tim razgovorima otkrila bi o čemu oni razmišljaju, uočila bi što im je bilo bitno i na taj način bi im nudila daljnje aktivnosti. Isto tako sam im prikazivala i njihove videosnimke*

gdje smo kroz raspravu došli do raznih zaključaka i novih područja interesa. Njihove kompetencije sam dizala na višu razinu.”

Kao odgovor na pitanje koja je uloga tehnika refleksije u poticanju razvoja djetetove slike o sebi, ispitanica navodi da se dijete osjeća uključeno, da se uoči i bude važno, te da dijete osjeća da ga se čulo i prihvatilo. Njegove ideje, mišljenja i shvaćanja bi trebale biti prihvaćene. I na kraju krajeva, dijete gradi sliku o sebi. Osim što se dijete treba osjećati dobro, treba dobiti uvid i u nešto drugo.

Nažalost, u odgojno-obrazovnoj ustanovi u kojoj ispitanica radi refleksija se ne provodi na odgovarajući način. U suradnji s drugim odgojiteljima iz objekta, na inicijativu ispitanice, oni provode refleksiju koju žele dignuti na veći nivo kako bi motivirali odgojitelje iz drugih podružnica da se odluče na isto. Također, ispitanica nastoji ukazati stručnom timu odgojno-obrazovne ustanove kako im je to prijeko potrebno. Zanimalo nas je na koji način bi se razina refleksije podigla na veću razinu. Odgojiteljica navodi kako se svaki tjedan održava timski sastanak u kojem se diskutira o djeci, provedenim aktivnostima, reakcijama djece, što bi se moglo unaprijediti ili promijeniti. Međutim, to je bilo na jednoj neformalnoj razini koju odgojiteljice žele podići na viši nivo. Od naredne pedagoške godine, odgojiteljice su se dogovorile kako će timski sastanak dobiti značajniju dimenziju.

Svaki odgojitelj će napraviti kratku PowerPoint prezentaciju o provedenim aktivnostima uz fotografije, videozapise i tekst koji će prezentirati drugima. Timski sastanak će se provoditi jednom ili dvaput mjesečno te će svaki odgojitelj imati svoju individualnu mapu razvoja. Odgojiteljica tvrdi kako su uvidjeli važnost zajedničke refleksije koju žele imati i zabilježenu. Također, želi motivirati odgojiteljice iz drugih podružnica da se uključe u to te je na Odgojiteljskom vijeću iznijela njihov plan za narednu pedagošku godinu.

Ispitanica navodi kako je refleksija i samorefleksija bitna jer je to način na koji odgojitelj raste u svom radu, tu uočava svoje jake i slabe strane na koje može utjecati i na kojima može raditi i poboljšati ih. Prema riječima L.S., odgojitelji rade nepotrebne intervencije, često pomažu djeci onda kada nije potrebno. Tvrdi kako ona to ne bi uočila da ne provodi refleksiju i samorefleksiju na svoj rad. *“Zahvaljujući samorefleksiji i koristeći video dokumentaciju u raspravama s djecom primjetila sam da im prebrzo postavljam pitanja i premalo vremena za odgovor im dajem...”*

Što se tiče samorefleksije, odgojiteljica osim što puno vremena provodi u proučavanju fotografija i videozapisa djece vodi dnevnik i bilješke o djeci koje čuva u digitalnom obliku zbog lakšeg snalaženja. U suradnji s kolegicom iz odgojne skupine u kojoj radi često prave videozapise njih samih u interakciji s djecom kako bi pratile svoj odgojno-obrazovni rad.

Unapređenje vlastitog odgojno-obrazovnog rada odgojiteljica smatra iznimno važnim te stoga pohađa razne edukacije izvan odgojno-obrazovne ustanove u kojoj radi jer voli čuti mišljenja “izvana”. Tvrdi kako Ennea (Međunarodna profesionalna interdisciplinarna zajednica učenja stručnjaka u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju) ima odlične edukacije, često prati i edukacije putem Agencije za odgoj i obrazovanje. Također, odgojno-obrazovna ustanova u kojoj radi često joj zna financirati razne seminare. Odgojiteljica je u komunikaciji s profesorima s Učiteljskog fakulteta u Rijeci na kojem je završila diplomski studij kako bi mogla pratiti novosti u odgojno-obrazovnom radu. Samostalno je imala izlaganja na par skupova odgojitelja. Jedan od tih stručnih skupova bio je vezan za temu “Profesionalni identitet odgojitelja”, drugi stručni skup bio je vezan uz “Prostorno-materijalni kontekst dječjeg vrtića”. U dječjem vrtiću na području grada Zagreba imala je izlaganje na skupu “Kompetencije djece”. Također, u suradnji s kolegicama održala je prezentaciju na stručnom skupu “Primjeri dobre prakse u odgojno-obrazovnoj ustanovi”. Ove godine ispitanica planira izlaganje na Ennei, Međunarodnoj konferenciji koja će se održati u listopadu ove godine.

Mentor je odgojiteljima pripravnicima i planira iduće pedagoške godine upisati Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Odsjek za pedagogiju. Isto tako, u planu je upis na specijalistički studij za ravnatelja odgojno-obrazovne ustanove.

Kao važan segment odgojno-obrazovnog rada, ispitanica navodi i kreiranje ozračja u kojem se djeca mogu slobodno izražavati. Osnova prostorno-materijalnog okruženja je da to budu manji centri gdje će djeca imati nešto smisleno i svrhovito za raditi. Njihove igre trebaju biti samoinicijativne igre u kojima se oni mogu slobodno izražavati. Naglašava da centri aktivnosti ne bi trebali biti pretrpani kako djeci ne bi bilo svega “previše”. Važnost je i u estetici prostora koja djeci treba biti zanimljiva i privlačna. Odgojiteljica L.S. navodi kako se djeca trebaju osjećati ugodno u tom prostoru. *“Interes djece je bitan i od toga sve počinje. Prema potrebi, mijenjaju se centri aktivnosti i raspored sobe odgojne skupine.”*

Na pitanje što bi voljela unaprijediti u svom odgojno-obrazovnom radu, odgojiteljica navodi kako bi voljela biti brža u izradi poticaja. Smatra kako ima ideja, vidi što je djeci potrebno ali je sporija u realizaciji te strahuje da djeca ne izgube interes. No, tu je zahvalna na podršci kolegice iz odgojne skupine u kojoj radi.

Kao dobre karakteristike u radu s djecom navodi kako dobro osluškuje potrebe djece, iskazuje im dovoljno povjerenja i poštovanja kojeg oni i vraćaju. Ispitanica smatra da je dosta fleksibilna i da uvažava djecu što oni osjete. *“Kada ti imaš povjerenje u dijete, onda i on ima bolju sliku o sebi, osjeća se kompetentnije i odgovornije.”* Stariju djecu iz svoje odgojne skupine gleda kao svoju produženu ruku, s povjerenjem im ponekad daje brigu o mlađoj djeci. Prisjeća se situacije

gdje je jedno starije dijete izrazilo želju za mjenjanjem pelene mlađem djetetu (naravno, uz odgojiteljev nadzor) što je na kraju dijete odlično odradilo. Navodi kako je bitno djetetu dati na važnosti, no isto tako treba paziti i da im se ne daje prevelika, neprikladna odgovornost u nekim situacijama.

Suradnja s roditeljima odgojiteljici predstavlja bitnu stavku i govori o tome kako roditelji ne znaju neke dobrobiti za djecu koje znaju odgojitelji jer roditelj nije profesionalni odgojitelj. Ali, ih se kroz suradnju može educirati o tim dobrobitima. Ispitanica tvrdi kako njen zadatak nisu samo djeca, već i roditelji s kojima treba ostvariti blisku suradnju. Smatra kako treba imati granicu i odražavati jedan profesionalni odnos, no opet ne treba biti strog u komunikaciji već znati napraviti nekakvu sredinu u svemu tome. Na taj način će roditelju biti lakše čuti manje pozitivne komentare o svom djetetu ili o njegovom vlastitom ponašanju prema djetetu.

Odgojiteljica L.S. smatra da ima kvalitetnu komunikaciju s roditeljima jer je usavršila komunikacijske vještine u dječjem vrtiću u gradu Zagrebu gdje se cijelu jednu pedagošku godinu radilo samo na tome.

Suradnja sa stručnjacima u odgojno-obrazovnoj ustanovi i izvan nje je prema odgojiteljicininim riječima bitna jer oni predstavljaju podršku u odgojno-obrazovnom radu. Iskreno priznaje kako nije zadovoljna podrškom stručnjaka u ustanovi u kojoj trenutno radi za što ne krivi stručni tim već prevelik broj odgojnih skupina a premalo stručnjaka koji mogu adekvatno pokriti cijeli sustav. Što se tiče vanjskih suradnika smatra kako bi svaka odgojno-obrazovna ustanova trebala imati barem jednog vanjskog suradnika. *“Taj “treći” par očiju vidi situaciju iz druge perspektive i to je vrlo značajno za rad.”* Ispitanica tvrdi kako bi odgojitelji trebali biti uporni odnosno ukazati na hitnost određene situacije ukoliko nemaju adekvatnu podršku stručnjaka u odgojno-obrazovnoj ustanovi.

Sudjelovanje odgojitelja u dječjim aktivnostima ovisi o situaciji, navodi odgojiteljica L.S., koja govori kako tu veliku ulogu ima refleksija. *“Ako vidim djecu zaokupljenu u nekom centru aktivnosti, stanem po strani i promatram ih. Fotografiram ih, snimam... Ako me pozovu u igru pridružiti ću se, no do tog trenutka ih promatram. U razgovoru i raspravama s djecom imam mogućnost primjetiti kako razmišljaju, kako rješavaju probleme i zato volim sudjelovanje u aktivnostima te nakon toga refleksiju toga.”* Isto tako, odgojiteljica primjećuje kad se ne treba uplitati u dječju igru.

Prema ispitanici, ponašanja koja mogu narušiti razvoj pozitivne slike kod djece su pretjerano discipliniranje djece, pretjerana rigidnost u poštivanju pravila i nefleksibilnost u radu. Omalovažavanje djeteta u smislu da odgojitelj pokazuje kako nema povjerenje u njega (odnos

“Ja sam tu da me slušaš.”). Odgojiteljica tvrdi kako su upravo oni tu da primjete zašto se dijete ponaša na određeni način.

Doprinos refleksije odgojitelja ima veliku ulogu u poticanju razvoja djetetove slike o sebi. Iz priloženog istraživanja uviđamo kako još uvijek neke odgojno-obrazovne ustanove ne prepoznaju važnost refleksije. Prema ispitanici, refleksija omogućuje odgojitelju da dobije uvid u samog sebe, svoja ponašanja i reakcije. To je važno kako bi unaprijedili sebe kao profesionalca a i svoj odnos prema djeci kako bi oni mogli graditi što bolju sliku o sebi. Ponukana nezadovoljstvom u radu, odgojiteljica se odlučuje za unapređenje svog profesionalnog rada. Završavanje diplomskog studija na kojem je stekla iznimno pozitivno iskustvo i suradnju s profesorima naveli su ispitanicu na promišljanje o promjeni radnog mjesta. Događaj koji je pridonio razvoju pozitivnog odnosa prema refleksiji je novo radno mjesto na kojem je odgojiteljica redovito provodila refleksiju koja je promijenila njen način razmišljanja i stavove. Ispitanica primjenjuje razne tehnike refleksije u svom odgojno-obrazovnom radu a osobito ističe fotodokumentaciju i videodokumentaciju. Naime, analiziranjem fotografija i videozapisa može se vidjeti ponašanja djece, njihova razmišljanja, interesi te pozitivne i negativne osobine kod djeteta. Kako bi djeca mogla razvijati pozitivnu sliku o sebi, potrebne su i primjerene reakcije odgojitelja. Upravo iz tog razloga, odgojiteljica redovito provodi samorefleksiju pregledavajući videozapise svojih reakcija u odgojno-obrazovnom radu. U provedenom istraživanju uočljiva je važnost zajedničke refleksije koja predstavlja suradnju profesionalaca u svrhu razvoja pozitivne slike kod djece. Ispitanica potiče zajedničku refleksiju među odgojiteljima u odgojno-obrazovnoj ustanovi u kojoj radi kako bi zajedničkim snagama unaprijedili svoj odgojno-obrazovni rad. Osobna motivacija odgojiteljice inspiracija je drugima djelatnicima u radu. Odgojitelj osigurava razvoj djetetove slike o sebi polazeći od interesa djece i osiguravanjem okruženja koje im je zanimljivo i poticajno. Refleksija odgojitelju omogućuje uvid u njegove pozitivne i negativne reakcije koje može mjenjati kako bi što bolje mogao reagirati na potrebe djece. Osim suradnje sa stručnjacima u odgojno-obrazovnoj ustanovi važna je i suradnja s vanjskim suradnicima koji predstavljaju pogled “izvana”. U razgovoru s ispitanicom otkrili smo i kako je važno djetetu dati povjerenje te omogućiti djeci da se sama reflektiraju. Promatranjem fotografija i videozapisa njihove vlastite igre, raspravljanjem, samostalnim bilježenjem aktivnosti djeca sama grade pozitivnu sliku o sebi. Na taj način djeci omogućujemo proživljavanje starih događaja ali na nov način. U radu možemo primjetiti kako je odgojiteljima potrebno stalno stručno usavršavanje jer tradicionalni način rada u suvremenoj pedagogiji više ne može opstati. Doprinos refleksije odgojitelja u poticanju razvoja djetetove slike u ovom istraživanju vidljiv je kroz odgojiteljicu profesionalca koji stalno preispituje svoj

rad i unapređuje svoju profesionalnu praksu kako bi što bolje mogao zadovoljiti djetetove potrebe. Nažalost, takve odgojitelje odgojno-obrazovne ustanove primjereno ne nagrađuju. No, ispitanica tvrdi da njena profesija za nju označava puno više od posla, a to je poziv. Poziv na to da savjesno i odgovorno obavlja svoj odgojno-obrazovni rad kako bi kao profesionalac raznim pristupima mogla omogućiti djeci da se razvijaju sa zdravom i pozitivnom slikom o sebi.

6. ZAKLJUČAK

Djetinjstvo postavlja prve naznake slike o sebi koja će sadržavati pozitivne i negativne strane te je bitno da pozitivna slika o sebi bude poticaj daljem razvoju i ostvarenju sebe i vlastite autonomije. Pojam o sebi jako utječe na naš život, on određuje koje ćemo događaje smatrati važnima, koji će biti naši ciljevi, koji će događaji za nas biti stresni i kako ćemo reagirati na njih. Kod unapređivanja zdrave slike o sebi kod djece predškolske dobi bitno je raditi na izgrađivanju pozitivnog odnosa s djetetom, organizirati vrijeme u kojem mu se možemo potpuno posvetiti. Preispitujući svoju sliku o djetetu, odgojitelj bi trebao preispitati i sliku o svojoj ulozi u poticanju djetetovog razvoja. Često se zna dogoditi da se prelaskom na novu koncepciju rada u kojoj odgojitelj više nema dominantnu ulogu već postaje stvaratelj uvjeta u kojima dijete samostalno izgrađuje svoju autonomiju, odgojitelj počinje osjećati beskorisnim. Čini mu se kako ništa ne radi ako djeca sve obavljaju sama. No, svrha odgoja i je osposobljavanje djece na život bez nas a ne na život ovisan o nama. Kriteriji kvalitetne komunikacije s djecom su: odgojitelj ne tvrdi, ne analizira, ne nameće svoja objašnjenja nego pita, otkriva i zajedno s djecom istražuje. Neprimjeren pristup djeci leži u nemogućnosti odgojitelja da otkriju i prepoznaju stvarnu kvalitetu svog rada s djetetom. Unapređenje rada odgojitelja mora početi otkrivanjem, prepoznavanjem i osvještavanjem svojeg odgojnog pristupa tj. stvarne kvalitete svog rada s djecom. Refleksija pomaže pojedincima i grupama da povećaju svoje kompetencije empatiziranja, povrate motivaciju za rad, uče kako pregovarati te da promatraju praksu sa znatiželjom i cijene različitost. Također, refleksija omogućuje odgojitelju da dobije uvid u samog sebe, svoja ponašanja i reakcije. To je važno kako bi unaprijedili sebe kao profesionalca a i svoj odnos prema djeci kako bi oni mogli graditi što bolju sliku o sebi. Usto je za socio-emocionalnu dobrobit djece iznimno važno partnerstvo među obitelji, stručnjacima i ostalim članovima zajednice. Praktičari koji podržavaju socio-emocionalnu dobrobit djece posvećuju pažnju njihovim potencijalima, željama i individualnim potrebama. Dokumentiranje djetetovog rada predstavlja podsjetnik djeci na prethodne aktivnosti te na njihove prethodne načine razmišljanja. Kvalitetna dokumentacija odgojno-obrazovnog procesa ima značajnu ulogu te uključuje: fotozapise, videozapise, audiozapise, individualne mape djece, individualne mape odgojitelja, radove djece te razne bilješke djece, odgojitelja i stručnih suradnika. Refleksija ili samorefleksija su učinkoviti ukoliko dovode do kvalitativnih promjena u samoj praksi. U suprotnom, refleksija ostaje na teorijskoj razini distancirana od akcije i prakse.

Kompetencija za refleksiju razvija se kao i svaka druga kompetencija te takav odgojitelj mora biti odgovoran za svoje odluke, sklon introspekciji te otvoren za nove ideje, samokritiku i prihvaćanje mogućnosti pogrešaka u radu. Spremnost za istraživanje, odnosi između profesionalaca u ustanovi, uloga koju pojedinci imaju u profesionalnom kontekstu, organizacija odgojno-obrazovne ustanove, spremnost na pogreške neki su od čimbenika koji podržavaju profesionalno napredovanje odgojitelja uz pomoć refleksivne praske.

7. LITERATURA

1. Antulić, S., Opić, S., Tot, D. (2016). *Evaluation Level in the Process of Self-evaluation of an Educational Institution*. Croatian Journal of Education, 18 (Sp.Ed.1), 13-29.
2. Bašić, J., Koller-Trbović, N., Žižak, A. (2005). *Integralna metoda: priručnik za odgajatelje i stručne suradnike u predškolskim ustanovama*. Zagreb: Alinea.
3. Bašić, S. (2009). *Dijete(učenik) kao partner u odgoju:kritičko razmatranje*. Zadar: Sveučilište u Zadru, Odjel za pedagogiju.
4. Berk, L.E. *Dječja razvojna psihologija* (2015). Jastrebarsko: Naklada Slap.
5. Berk, L.E. (2008). *Psihologija cjeloživotnog razvoja*. Zagreb: Naklada Slap.
6. Bouillet, D., Milanović, M., Miljević – Ridički, R., Pavin Ivanec, T. (2015). *Rescur: Na valovima – kurikulum otpornosti za predškolsku i osnovnoškolsku dob – priručnik za odgojiteljice*. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
7. Brajša-Žganec, A., Rabotrg-Šarić, Z., Franc, R. (2000). *Dimenzije samopoimanja djece u odnosu na opaženu socijalnu podršku iz različitih izvora*. Društvena istraživanja Zagreb Br. 6. 897-912.
8. Canfield, J. (1991). *100 načina kako poboljšati sliku od sebi*. Zagreb: Naklada Slap. -
9. Došen-Dobud, A. (2005). *Malo dijete veliki istraživač*. Zagreb: Alinea.
10. Humphreys, T. (2003). *Samopouzdanje-ključ djetetova uspjeha u školi*. Zagreb: Mozaik knjiga.
11. Larsen, R.J. i Buss, D.M. (2008). *Psihologija ličnosti*. Zagreb: Naklada Slap.
12. Lučić, K. (2007). *Odgajateljska profesija u suvremenoj odgojno-obrazovnoj ustanovi*. Zagreb: Agencija za odgoj i obrazovanje.
13. Katz, L. G. i McClellan, D. E. (2005). *Poticanje razvoja dječje socijalne kompetencije- uloga odgajateljica i učiteljica*. Zagreb : Educa.
14. Khan, S., i Van Wynsberghe, R. (2008). *Cultivating the under-mined: Cross-case analysis as knowledge mobilization*. Forum: Qualitative Social Research, 9(1), 34–60
15. Leiden: SEED project (2019). *Sjeme promjene: podržavanje socio-emocionalne dobrobiti djece u ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju metodom grupne refleksije*. <https://icdi.nl/media/uploads/downloads/seed-guidelines-summary-croatian.pdf>
16. Maleš, D. (2011). *Nove paradigme ranoga odgoja*. Zagreb : Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu – Zavod za pedagogiju

17. Miljković, D. (2002). *Bolje biti vjetar nego list-psihologija dječjeg samopouzdanja*. Zagreb : IEP.
18. Miljković, D. i Rijavec, M. (2004). *Razgovori sa zrcalom: psihologija samopouzdanja*. Zagreb : IEP.
19. Mlinarević, V., Tomas, S. (2010). *Partnerstvo roditelja i odgojitelja - čimbenik razvoja socijalne kompetencije djeteta*. Učiteljski fakultet u Osijeku.
20. *Nacionalni kurikulum za rani i predškolski odgoj i obrazovanje* (2014). Zagreb : Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta.
21. Newman, S. (n.d.). *The importance of Self-esteem*. Northern Illions University: Child Development and Family Center, School od Family and Consumer Sciences. <https://www.chhs.niu.edu/child-center/resources/articles/self-esteem.shtml>
22. Petrović- Sočo, B. (2009). *Značajke suvremenog naspram tradicionalnog kurikulumu ranog odgoja*. Pedagogijska istraživanja, Vol 1, No.2. 123-13.
23. Slunjski, E. (2003). *Devet lica jednog odgajatelja/roditelja*. Zagreb: Mali profesor.
24. Slunjski, E. (2011). *Kurikulum ranog odgoja-istraživanje i konstrukcija*. Zagreb: Školska knjiga.
25. Slunjski, E. (2016). *Izvan okvira 2: promjena: od kompetentnog pojedinca i ustanove do kompetentne zajednice učenja*. Zagreb: Element. Gradska
26. Šagud, M. (2006). *Odgojitelj kao reflektivni praktičar*. Petrinja.
27. Šagud, M. (2011). *Inicijalno obrazovanje odgojitelja i profesionalni razvoj*. Odsjek za pedagogiju. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
28. Tankersley, D., Brajković S., Handžar S. (2012). *Koraci prema kvalitetnoj praksi-priručnik za profesionalni razvoj odgajatelja*. Zagreb: Pučko otvoreno učilište *Korak po korak*.
29. Živković, Ž. (2006). *Samopoštovanje djece i mladih*. Đakovo: Tempo.

